

ทฤษฎี แนวความคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความคิดทางการเมือง

ความคิดทางการเมือง นักรัฐศาสตร์มักใช้คำว่า ความคิดทางการเมือง (political thought) ในทางที่แตกต่างกันไปจากอุดมการณ์ทางการเมือง ปรัชญาทางการเมือง Bernard Crick อธิบายว่า ปรัชญาการเมืองนั้น ได้แก่ความพยายามที่จะหาข้อยุติหรือการทำความเข้าใจกับความขัดแย้งระหว่างทฤษฎีการเมืองต่าง ๆ และเป็นการวิเคราะห์เชิงปรัชญาเกี่ยวกับคำจำกัดความและแนวความคิดทางการเมือง ตลอดจนความพยายามที่จะสร้างหลักเกณฑ์ทางคุณค่า เพื่อวินิจฉัยความพึงปรารถนาของความคิดทางการเมือง ชนิดต่าง ๆ¹

ความคิดทางการเมืองมักถูกกำหนดโดยสภาพการณ์ของสังคม รากฐานของความคิดทางการเมือง มักเกิดจากการที่นักคิดได้รับประโยชน์โดยตรง หรือจากการสังเกตสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในสังคม จากการสังเกตและวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์ในสังคม ความคิดทางการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ ตัดขาดจากสังคม แม้จินตนาการของนักคิดเรื่องโลกพระศรีอารีย์หรือสังคมอุดมคติดังที่เรียกกันว่า Utopian นั้น ก็เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นปฏิริยาจากสภาพสังคมที่เป็นอยู่ ความคิดทางการเมืองจึงได้รับอิทธิพลจากสภาพสังคมเสมอเนื่องจากนักคิดทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความรู้สึกนึกคิดที่ก่อให้เกิดจินตนาการของเขาเป็นผลที่ได้รับจากประสบการณ์และการสังเกตการณ์ความเป็นไปของสังคม

ส่วนความคิดทางการเมืองนั้นมักถูกกำหนดโดยสภาพของสังคมเป็นระบบความคิดที่เป็นแนวทางปฏิบัติที่ผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองใช้เป็นเครื่องมือในการโจมตี หรือสนับสนุน สถาบันใดสถาบันหนึ่ง และต้องการแพร่ขยายให้มวลชนรับรู้และปฏิบัติตาม ในลักษณะนี้ ความคิดทางการเมืองจึงมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอุดมการณ์ทางการเมืองมากกว่าปรัชญาทางการเมือง

¹ Bernard Crick, Political Theory and Practice,

(London : Lane The Penguin Press, 1971), p.4.

ความคิดทางการเมือง อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลสมัย ในกรณีที่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีมาก ความคิดทางการเมืองก็มักจะแปรเปลี่ยนไปด้วย ในสังคมที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจมีน้อย เรามักจะพบว่า ความคิดทางการเมืองความคิดหนึ่งจะมีความต่อเนื่องอย่างมากตามสมัย ²

อุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างจากความคิดทางการเมือง (political thought) ที่ใช้กันอยู่ในทางรัฐศาสตร์³ เช่น มีขอบข่ายที่กว้างขวาง มีหลักการที่ชัดเจนกว่า มีบูรณาการกับระบบความเชื่ออื่น ๆ ที่แน่นแฟ้นกว่า (เช่นกับความเสมอภาค ระบบความเชื่อในทางเผ่าพันธุ์ ฯลฯ) กระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติและสอดคล้องกับความเชื่อได้มากกว่า และมีความเป็นระบบเชิงองค์การมากกว่า

² สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ความคิดทางการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 3 - 4.

³ Zbigniew K. Brzezinski, Ideology and Power in Politics, Paperbound Edition (New York : Frederick A Praeger, 1962), p.79.

อุดมการณ์ทางการเมือง

โดยทั่วไปแล้วคำว่า อุดมการณ์ มีความหมายไม่สู้ดีนัก ทั้งนี้เพราะคนมักมองภาพไปที่ความเชื่อในลัทธิ เช่น คอมมิวนิสต์หรือลัทธิความเชื่อที่ผิดคารอื่น ๆ การต่อต้านอุดมการณ์หนึ่งรากลึกลงไปในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ⁴ คำว่า "อุดมการณ์" มาจากภาษาอังกฤษว่า "ideology" ซึ่งมาจากภาษาฝรั่งเศสว่า idologie ผู้ใช้ศัพท์นี้เป็นคนแรกคือ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสชื่อ Antoine Destuth de Tracy ในช่วงการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศสโดยมีความหมายว่า "ศาสตร์แห่งความคิด" ซึ่งหมายถึงการศึกษาต้นตอ วิวัฒนาการ และธรรมชาติของความคิดในระยะต่อมา อุดมการณ์มีความหมายผันแปรไปอีกมากมายเป็นต้นว่า ในคอนตันของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า นโปเลียนใช้ความคิดนี้ให้ความหมายทางลบ โดยชี้เรือกปัญญาชนเสรีนิยม แห่งสถาบันฝรั่งเศส (Institut de France) ซึ่งในตอนแรกสนับสนุนการขึ้นสู่อำนาจของนโปเลียนในระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐและไม่อิงศาสนา แต่ในตอนหลังต่อต้านตัวเอง เพราะนโปเลียนเปลี่ยนนโยบายไปสนับสนุนศาสนาอย่างเต็มที่ เนื่องจากกลัวการชิงชัยกันระหว่างรัฐกับศาสนาดังที่เคยเป็นมาในประวัติศาสตร์ทำให้นโปเลียนห้ามการสอนจริยธรรมและรัฐศาสตร์ในสถาบันดังกล่าว สุนทรพจน์อันมีชื่อเสียงของนโปเลียน เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ.1812 ประณามความคิดนั้นว่า เลื่อนลอย ผิดพลาดขาดความรับผิดชอบ เป็น "อภิปรัชญามืด" (the dark metaphilosophic) ของอุดมการณ์นับตั้งแต่นั้นมาก็มีคนใช้ความหมายของอุดมการณ์ว่าเป็นความคิดที่เป็นอุดมคติ(utopia)และเป็นความคิดที่ปฏิบัติจริงไม่ได้อีกความหมายหนึ่ง

⁴ โปรดดูการอภิปรายในเชิงประวัติศาสตร์จาก George Lichtheim, The Concept of Ideology and Other Essays (New York : Random House, 1967), pp. 3 - 46 ; Joseph S. Rousek, "A History of the Concept of Ideology," Journal of the History of Ideas, (October, 1944), 479-499 , J.W Stern, "Beginning Ideology," South Atlantic Quarterly, (April, 1956), 163 - 170.

อุดมการณ์ทางการเมือง

โดยทั่วไปแล้วคำว่า อุดมการณ์ มีความหมายไม่สู้ดีนัก ทั้งนี้เพราะคนมักมองภาพไปที่ความเชื่อในลัทธิ เช่น คอมมิวนิสต์หรือลัทธิความเชื่อที่นิตศารอื่น ๆ การต่อต้านอุดมการณ์หนึ่งรากลึกลงไปในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ⁴ คำว่า "อุดมการณ์" มาจากภาษาอังกฤษว่า "ideology" ซึ่งมาจากภาษาฝรั่งเศสว่า idologie ผู้ใช้ศัพท์นี้เป็นคนแรกคือ นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสชื่อ Antoine Destuth de Tracy ในช่วงการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศสโดยมีความหมายว่า "ศาสตร์แห่งความคิด" ซึ่งหมายถึงการศึกษาต้นตอ วิวัฒนาการ และธรรมชาติของความคิดในระยะต่อมา อุดมการณ์มีความหมายผันแปรไปอีกมากมายเป็นต้นว่า ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า นโปเลียนใช้ความคิดนี้ให้ความหมายทางลบ โดยใช้เรียกปัญญาชนเสรีนิยมแห่งสถาบันฝรั่งเศส (Institut de France) ซึ่งในตอนแรกสนับสนุนการขึ้นสู่อำนาจของนโปเลียนในระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐและไม่อิงศาสนา แต่ในตอนหลังต่อต้านตัวเอง เพราะนโปเลียนเปลี่ยนนโยบายไปสู่สนับสนุนศาสนาอย่างเต็มที่ เนื่องจากกลัวการชิงดีชิงเด่นกันระหว่างรัฐกับศาสนาดังที่เคยเป็นมาในประวัติศาสตร์ทำให้นโปเลียนห้ามการสอนจริยธรรมและรัฐศาสตร์ในสถาบันดังกล่าว สุนทรพจน์อันมีชื่อเสียงของนโปเลียน เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ.1812 ประณามความคิดนั้นว่า เลื่อนลอย ผิดพลาดขาดความรับผิดชอบ เป็น "อภิปรัชญามีด" (the dark metaphilosophic) ของอุดมการณ์นับตั้งแต่นั้นมาก็มีคนใช้ความหมายของอุดมการณ์ว่าเป็นความคิดที่เป็นอุดมคติ (utopia) และเป็นความคิดที่ปฏิบัติจริงไม่ได้อีกความหมายหนึ่ง

⁴ โปรดดูการอภิปรายในเชิงประวัติศาสตร์จาก George Lichtheim, The Concept of Ideology and Other Essays (New York : Random House, 1967), pp. 3 - 46 ; Joseph S. Roucek, "A History of the Concept of Ideology," Journal of the History of Ideas, (October, 1944), 479-499 , J.W Stern, "Beginning Ideology," South Atlantic Quarterly, (April, 1956), 163 - 170.

ความหมายอีกกระแสหนึ่งเกิดขึ้นจากข้อเสนอของคาร์ล มาร์กซ์ และคาร์ล แมนไฮม์ (Karl Mannheim) นักสังคมวิทยาผู้มีชื่อเสียง มาร์กซ์เรียก อุดมการณ์ ว่าเป็นความคิดของชนชั้นปกครอง (นายทุน) ซึ่งมุ่งที่จะหาเหตุผลให้แก่ระเบียบสังคมที่ใช้กันอยู่ (ระบบทุนนิยม) ให้เป็นที่นิยมชมชอบของคนทั่วไป ส่วนแมนไฮม์ให้ความหมายของคำว่า "อุดมการณ์" ในลักษณะคล้ายคลึงกันว่าเป็นความคิดที่เป็นอนุรักษ์นิยม ซึ่งมีฐานอยู่ที่ผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองของสังคม ซึ่งเป็นอีกความหมายหนึ่งของอุดมการณ์

ในการโฆษณาชวนเชื่อของพวกนาซีในเยอรมันของสตาลินในการปฏิวัติรัสเซีย และของเหมา เจ๋อตุง ในการปฏิวัติจีน มีการใช้อุดมการณ์ในความหมายที่ "เป็นเรา-เป็นเขา" "ดี-เลว" เช่น เรามีปรัชญาของเรา เรามีอุดมการณ์ของเรา เรามีผู้นำนักบุญ เรามีศาสนาเป็นอันเลือด เรามีความจริงร้อยเปอร์เซ็นต์ เรามีแต่ความคลบแคลงในลักษณะเช่นนี้ อุดมการณ์หมายถึงระบบของความคิดซึ่งปฏิบัติจริงไม่ได้และไร้ศีลธรรม ความหมายดังกล่าวเป็นความหมายในทางเลวร้ายและผู้คนมักจะเรียกอุดมการณ์ที่ตนไม่ชอบว่า "ลัทธิ" (Ism) ⁵

ผู้รู้ทางรัฐศาสตร์บางท่านได้ให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่า ⁶

"อุดมการณ์ทางการเมือง" หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อที่เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้

1. เกี่ยวกับผู้ปกครอง การกำหนดผู้ที่ทำหน้าที่ปกครอง ซึ่งหมายถึงวิธีการที่จะได้มาซึ่งบุคคลเหล่านี้ หลักการในการปกครอง

⁵Maurice Cranston and Sanford A.Lakoff, (eds.),

A Glossary of Political Ideas (New York : Basic Books, 1969), p.315.

⁶จรูญ สุภาพ, ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ไทชวิตานาพานิช, 2534), หน้า 7 - 8.

2. เป็นข้ออ้างเพื่อที่จะใช้ในการชักจูงความคิดเห็น หรือเพื่อที่จะต่อต้านหรืออับยั้งความคิดอื่น
3. เป็นแนวความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าสำคัญในการดำรงชีวิต
4. เกี่ยวข้องกับโครงการเพื่อการป้องกันสิ่งสำคัญที่พึงรักษาไว้ หรือการปฏิรูปหรือการกำจัดสถาบันสังคมที่สำคัญ
5. เกี่ยวข้องกับเหตุผลหรือข้ออ้างของกลุ่มผลประโยชน์
6. มีสาระและ "น้ำเสียง" หรือแนวโน้มในลักษณะที่เป็นจริยธรรม ศีลธรรม หรือบรรทัดฐาน
7. เกี่ยวข้องกับระบบแห่งความเชื่อที่สำคัญ ดังนั้น อุดมการณ์ทางการเมืองจึงเป็นความเชื่อส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนย่อยของระบบความเชื่อที่ใหญ่กว่า

ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เมื่ออุดมการณ์หมายถึงความเชื่อมั่น ศรัทธา ความเชื่อมั่นเหล่านั้นอาจจะได้มาจากกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งหมายความว่าอุดมการณ์ของบุคคลในสังคมหนึ่งอาจจะได้รับมาจากอุดมการณ์ของอีกสังคมหนึ่ง นอกจากนี้ก็อาจจะได้รับอิทธิพลจากที่มาที่สำคัญอื่น ๆ เช่น แนวความคิดของบุคคลสำคัญ หรือเอกสารที่มีความสำคัญเป็นพิเศษ เป็นต้น

อุดมการณ์ทางการเมืองสะท้อนให้เห็นรูปของวิธีการปกครอง หลักการปกครองและการดำเนินชีวิตจริง เราอาจจะพบเห็นอุดมการณ์ในรัฐธรรมนูญในพระราชบัญญัติ หรือเอกสารที่รับรองสิทธิพื้นฐานของบุคคล ถ้อยแถลงหรือคำประกาศต่าง ๆ

อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการพัฒนาทางการเมือง เพราะอุดมการณ์นั้นเป็นเสมือนจุดหมายปลายทาง เป็นรากฐานหลักเกณฑ์ในการดำเนินการ และเป็นแรงจูงใจเพื่อให้เกิดการปฏิบัติการต่าง ๆ โดยทั่วไปแล้ว ชุมชน สังคม หรือประเทศจะมีอุดมการณ์ที่ยึดถือปฏิบัติ อุดมการณ์ดังกล่าวนี้ จะมีลักษณะเป็นเสมือนบทบังคับให้องค์การทางการเมือง สถาบันทางการเมือง และ

พฤติกรรมการเมือง ผันแปรสอดคล้องกับเจตนาารมณ์แห่งอุดมการณ์นั้น รัฐอาจกำหนดอุดมการณ์ในลักษณะที่เป็นความดำรงเริ่มที่แท้จริงของตนเองก็ได้หรืออาจลอกเลียนแบบจากอุดมการณ์ของรัฐอื่นก็ได้เช่นกัน โดยนำมาประยุกต์ให้เข้ากับสภาพการณ์ สิ่งแวดล้อม และความจำเป็นของรัฐ สำหรับประเทศไทยเรานั้น อุดมการณ์ทางการเมืองของชาติควรจะผสมผสานเข้ากับอุดมการณ์ใหม่ที่เชื่อว่าจะจะเป็นประโยชน์มากที่สุด อุดมการณ์ใหม่ที่นับว่าเป็นเครื่องหมายอารยธรรมคือ ประชาธิปไตย และประชาธิปไตยที่เหมาะสมน่าจะเป็นประชาธิปไตยที่ก่อปรด้วยพื้นฐานที่ดำรงของแต่ละสังคม

อุดมการณ์ทางการเมือง ระบบความเชื่อ ที่ระบุระบบทางการเมืองที่ดีกว่าของสังคม ไม่ว่าจะมียุ่จริงหรือเป็นเพียงข้อเสนออีกตามระบบความเชื่อดังกล่าว ประกอบด้วยแนวทางที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (ในเชิงกระบวนการ การจัดสถาบันหรือโปรแกรมทางการเมือง) นั่นคือ "อุดมการณ์ หมายถึงภาพของสังคมที่ดีและแนวทางที่จะทำให้เกิดการบรรลุเป้าหมายนั้น ซึ่งบรรดาออกมาเป็นถ้อยคำ"⁷

⁷ Anthony Downs, An Economic Theory of Democracy New York : Harper, 1957), p. 96.

เป็นแนวคิดที่เป็นเหตุเป็นผลกันว่าจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร^๘ ในลักษณะดังกล่าว อุดมการณ์ทางการเมือง หมายถึงชุดของความคิดพื้นฐานทั้งในเชิงปทัสสถานและเชิงประจักษ์เกี่ยวกับธรรมชาติและเป้าหมายของมนุษย์ และสังคมซึ่งมุ่งจะอธิบายและตัดสิน เงื่อนไขของมนุษย์และเพื่อที่จะชี้แนะให้เกิดการสร้างสรรค์หรือสงวนไว้ซึ่งระบบการเมืองที่ปรารถนา

ผู้สร้างสรรค์อุดมการณ์ทางการเมืองขึ้นมาต่างก็มุ่งที่จะทำให้เกิดความเชื่อและให้มี การนำไป ปฏิบัติ (belief and action) อุดมการณ์มักจะกระตุกสภาวะอารมณ์ของผู้ที่ยอมรับ (หรือของผู้ที่ไม่ยอมรับ)อำนาจของอุดมการณ์จึงอยู่ที่ความรู้สึกที่เกิดขึ้นและการปฏิบัติตามอุดมการณ์^๙ ในฐานะที่เป็นความคิดเชิงปฏิบัติการ (ideas-in-action) ทางการเมือง อุดมการณ์ทางการเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางการเมืองทั้งหลาย เช่น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของขบวนการทางการเมือง กลุ่ม และพรรคการเมือง เป็นต้น

^๘ Carl J.Friedrich, Man and His Government : An Empirical Theory of Politics (New York : McGraw - Hill, 1963), p. 90.

^๙ Harold D. Lasswell and Abraham Kaplan, Power and Society : A Framework for Political Inquiry, Paperbound Edition (New Haven : Yale University Press, 1950), p.104.

แนวความคิดเกี่ยวกับเสรีนิยม

ในปัจจุบัน ความคิดทางการเมืองที่แพร่หลายในยุโรปมากพอจะแยกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ เสรีนิยม และอนุรักษนิยม¹⁰ ซึ่งจะขออธิบายเฉพาะแนวความคิดทางการเมืองแบบเสรีนิยมดังต่อไปนี้

เสรีนิยม (liberalism) ตามความหมายทั่วไปแล้ว หมายถึงลัทธิทางการเมืองที่มีระบบความคิดเสรี มีความอดกลั้นและก้าวหน้า ส่งเสริมให้มีเสรีในการพูดและการปฏิบัติ มนุษย์เป็นผู้รู้จักเหตุผลและรู้ว่าอะไรเป็นประโยชน์ของตน การปล่อยให้คนแต่ละคนประกอบกิจการต่าง ๆ และใช้ชีวิตอย่างเสรี ปราศจากการแทรกแซง จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยให้คนเราสามารถพัฒนาตัวเองได้ดีที่สุด ปัจจุบันบุคคลจึงมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และมีความสำคัญมากกว่ากลุ่มหรือสถาบันองค์กรต่าง ๆ เฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์ ผู้มีความคิดในเรื่องนี้มีความเห็นว่ารัฐควรมีบทบาทและหน้าที่อย่างจำกัดที่สุด รัฐไม่ควรกระทำมากกว่ารัฐควรจะทำ รัฐมีหน้าที่หลักเพียงสองประการคือ การรักษาความสงบในสังคมและการดำเนินการตัดสินข้อพิพาทตามกระบวนการยุติธรรม เพื่อป้องกันสิทธิตามธรรมชาติของคนที่มีอยู่ดั้งเดิม คือ ชีวิตและทรัพย์สิน รัฐไม่มีหน้าที่ที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการจัดระบบเศรษฐกิจ การค้า หรือช่วยเหลือคนยากจน การให้ธุรกิจเอกชนดำเนินไปเองโดยที่รัฐไม่เข้าไปแทรกแซง จะเป็นการดีที่สุดในการส่งเสริมสันติสุขทั้งภายในและระหว่างประเทศ ความคิดเสรีนิยมนี้เช่นเดียวกับลัทธิเศรษฐกิจแบบปล่อยให้ทำตามสบาย (laissez-faire) กล่าวคือรัฐไม่ควรเข้าไปแทรกแซง ในการดำเนินงานทางเศรษฐกิจ ให้แต่ละคนต่างแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวไปคนละทาง ผลก็จะตกอยู่กับสังคมเป็นส่วนรวม แต่ถ้ารัฐเข้าไปแทรกแซงกลับจะทำลายความเจริญ

¹⁰ สุจินต์ ทั้งสุขบุตร, "แนวความคิดและหลักการเมือง" วารสารสังคมศาสตร์ (มกราคม 2510), หน้า 35.

ความคิดเสรีนิยมมีสมมติฐานว่า สังคมมีความผสมกลมกลืน มีความสมดุลกันอยู่ในตัว แม้ว่าการแจกแจงความมั่งคั่ง และรายได้ระหว่างบุคคลจะไม่เท่ากัน แต่ก็ไม่ถึงขนาดที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมอย่างมากได้ ส่วนระบบเศรษฐกิจนั้น ก็จะไม่เจริญก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ประสบวิกฤติการณ์หรือมีภาวะตกต่ำ

นักคิดเสรีนิยมใหม่เช่น Robert A. Dahl, Nelson W. Polsby มีความเห็นว่า ยังมีสถาบันอื่นในสังคมอีกมากมายที่มีอำนาจ และสามารถมีอิทธิพลควบคุมชีวิตของคนนอกเหนือไปจากรัฐ เช่นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีหน่วยงานหรือองค์การทำหน้าที่เป็นตัวแทนพิทักษ์ผลประโยชน์พร้อมที่จะใช้อำนาจ และอิทธิพลต่อต้านถ่วงดุลย์และการแทรกแซงของรัฐ จึงไม่รังเกียจการแทรกแซงของรัฐ และก็ไม่เชื่อว่าจะมีการแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็นสองชนชั้นใหญ่ ๆ และเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน แต่จะมีกลุ่มอิทธิพลต่าง ๆ มากมาย และมีความสำคัญร่วมกันทางชนชั้น¹¹

Collier's Encyclopedia อธิบายเสรีนิยมไว้ว่า¹² เป็นความคิดที่แพร่หลายและได้รับการยกย่องมากที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ 19 พวกเขาเห็นว่าการดำเนินงานทางการเมืองการพัฒนาต่างๆ ต้องรักษาเสรีภาพของแต่ละบุคคลให้มากที่สุด จึงเน้นหนักเสรีภาพของบุคคลที่จะ กำหนดจุดหมายปลายทางของตนเอง รัฐมีไว้เพื่อปกป้องเอกชนจากการกดขี่ของกลุ่มคน หรือหมุ่คณะไม่ให้มีเสรีภาพสังคมมีขึ้นเพื่อรวบรวมบุคคลหลายคน แต่ก็ไม่มีใครในสังคม มีความยิ่งใหญ่ในเสรีภาพมากกว่ากัน

ในทางการเมือง เสรีนิยมต่อต้าน ระบบการปกครองใช้อำนาจจำกัดระยะเวลาของผู้ปกครอง จัดตั้งสถาบันรัฐสภา ขยายสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ประกันสิทธิเสรีภาพ

¹¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (เอกสารประกอบคำบรรยายคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 20 - 35.

¹² William D. Malsey, "Liberalism" in Collier's Encyclopedia, Volume 14, pp. 541 - 547.

ในทางเศรษฐกิจเสรีนิยมต่อต้านการเข้ามาแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลนิยมการ
 แข่งขันการค้าโดยเสรี ทั้งในและระหว่างประเทศเป็นการลดความขัดแย้งหรือมีฉะนั้นก็จัดการเกิดสงคราม

กมล สมวิเชียร มีความเห็นว่าลัทธิเสรีนิยมช่วยก่อให้เกิดความใจกว้าง คือยอมรับฟังแม้แต่
 ความคิดหรือทฤษฎี หรือระบบการเมืองที่คนทั่วไปถือว่าเป็นภัย เช่น จะยอมให้คอมมิวนิสต์เข้ามาแข่งขัน
 ทางการเมืองได้โดยชอบด้วยกฎหมาย หรือยอมให้คนหนุ่มสาวมีบทบาทในทางการเมืองอย่างกว้างขวางหรือ
 ยอมรับกฎหมายทางเพศบางอย่าง (เช่น การทำแท้ง) พวกเขาเสรีนิยมสมัยเก่าจะต่อต้านการเข้ามายุ่งเกี่ยว
 ของรัฐ เช่น รัฐให้เงินอุดหนุนสถาบันบางอย่าง เพื่อการมีอำนาจมากของรัฐบาลกลางจะทำให้สิทธิเสรีภาพ
 ของประชาชนต้องเสียไป แต่พวกเขาเสรีนิยมสมัยปัจจุบันกลับมีความเห็นตรงข้าม กล่าวคือเห็นว่ารัฐควรเข้า
 มายุ่งเกี่ยวในกิจกรรมของเอกชนมากขึ้น เพื่อช่วยเหลือคนยากจนหรืออ่อนแอ ป้องกันมิให้คนที่เหนือกว่าด้วย
 ทรัพย์สินหรือปัญญาใช้ความเหนือกว่าครอบงำหรือเอาเปรียบคนที่อ่อนแอกว่าในทางการต่างประเทศพวกเขาเสรี
 นิยมจะสนับสนุนการมีสัมพันธภาพกับนานาชาติ ประณามสงคราม และสนับสนุนให้ชาติที่เป็นเมืองขึ้นได้เป็น
 เอกราช¹³

¹³ กมล สมวิเชียร, ศาสตร์แห่งรัฐ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย ,
 2517), หน้า 43 - 44.

ซีฮอนันต์ สมุทวณิช อธิบายว่า เสรีนิยมให้ความสำคัญแก่การเชื่อมั่นในหลักเกณฑ์และวิธีการหาเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ มากกว่าความเชื่อทางศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมือง ประเภทหนึ่ง คือ อุดมการณ์ประชาธิปไตยซึ่งมีลักษณะดังนี้¹⁴

1. มีศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญาในการที่มนุษย์สามารถร่วมมือกันทำงาน ความสามารถของมนุษย์ที่สำคัญได้แก่ การรู้จักเหตุผลและยึดหลักเหตุผลด้วยวิธีการทดลองค้นหาแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งเกิดจากข้อคิดของจอนห์ล๊อค
2. เชื่อในลัทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น หอมให้ทุกฝ่ายเสนอข้อเท็จจริง เหตุผลและความคิดเกี่ยวกับปัญหาที่กำลังพิจารณาให้หมดเสียก่อนแล้วจึงร่วมกันตัดสินใจ เป็นวิธีที่ดีที่สุด จากหลักข้อนี้จึงเกิดเสรีภาพทางการพูดทางการพิมพ์เผยแพร่ทางการเมืองและเสรีภาพในการรวมกลุ่มจัดตั้งสมาคมตลอดจนถึงพรรคการเมืองด้วยจึงถือว่าเสรีภาพเป็นธาตุแท้ของความเป็นคนดังที่โรสโซเขียนใน Social Contract
3. เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันหรือความเสมอภาคนี้ ไม่ได้หมายความว่าความเท่าเทียมกันทางสติปัญญาหรือทางกายภาพ แต่เป็นความเสมอภาคตามกฎหมายและทางการเมืองทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และกฎหมายโดยเท่าเทียมกันโดยไม่แยกว่าเป็นเพศใด มีกำเนิดอย่างไร มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมเช่นใด
4. เสรีนิยมเห็นว่าควรปล่อยให้เอกชนทำกิจการ และดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ เองโดยแทรกแซงน้อยที่สุด รัฐจะเข้าแทรกแซงในวิถีชีวิตและการจัดระเบียบของสังคมของตน ก็ต่อเมื่อกิจการนั้นเอกชนไม่สามารถจะทำเองได้แล้วเท่านั้น
5. เชื่อว่ารัฐเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ช่วยให้คนบรรลุถึงความสมบูรณ์ และรัฐอยู่ได้ด้วยเป้าหมายที่จะคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สิน ดังนั้น ประชาชนมีสิทธิที่จะทำการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติตามจุดหมายดังกล่าว ความคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากล๊อคเป็นอย่างมาก โดยล๊อคสนับสนุนสิทธิที่จะปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลที่ทำผิดสัญญา

¹⁴ซีฮอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 55-63.

สุขุม นวลสกุล อธิบายความคิดเสรีนิยมว่า ยกย่องศักดิ์ศรีและความสามารถของคน ถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลก ที่มีเหตุผลสามารถคุ้มครองและบำรุงชีพเลี้ยงเองได้ เพราะฉะนั้นรัฐจึงไม่ควรยุ่งเกี่ยว ในการใช้ชีวิตหรือ การเลือกทางดำรงชีพของคน ควรอยู่ในฐานะเพียงเป็นผู้รักษากติกา ในภาวะแห่ง สันติภาพเป็นบรรยากาศของสังคม รักษาความสงบภายใน และป้องกันภายนอก เสรีระบอบประชาธิปไตยยึด ถือหลักการปัจเจกชนนิยม ต้องการให้คนแต่ละคนมีอำนาจอธิปไตย หมายความว่าไม่มีสิทธิเสรีภาพอย่าง สมบูรณ์ ปราศจากอุปสรรคขัดขวาง แต่ละคนมีสิทธิที่จะดำเนินกิจการทุกอย่างตามที่ตนคิดว่าเป็นประโยชน์แก่ ตนเองมากที่สุด เพราะฉะนั้นในทัศนะของพวกเสรีนิยม การปกครองที่ดีที่สุด คือ การปกครองที่ผู้อยู่ใต้การ ปกครองมีความรู้สึกว่าถูกปกครองน้อยที่สุด¹⁵

จรรยา สุภาพ อธิบายว่า¹⁶ ลัทธิเสรีนิยมเป็นลัทธิทางการเมืองที่มีความสำคัญและได้รับความนิยม แพร่หลายอยู่ในหลายประเทศทั่วโลก ทั้งนี้ เพราะเหตุว่าลัทธิเสรีนิยมมีรูปแบบแตกต่างกันไปในรายละเอียด อีก เช่น เสรีนิยมประเภทคลาสสิก เสรีนิยมในยุโรปและอเมริกา เสรีนิยมสมัยใหม่ และเสรีนิยมในอนาคต ซึ่งได้ให้ความหมายของเสรีนิยมว่า

"เสรีนิยม หมายถึง ความเชื่อและการยอมรับในหลักการ แนวนโยบายและวิถีการใด ๆ ที่มุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางที่สำคัญที่สุด คือ การรักษาและเพิ่มพูนเสรีภาพของบุคคลให้กว้างขวางมากที่สุด เท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสวงหาความสุข"

¹⁵ สุขุม นวลสกุล, "ประชาธิปไตยสามประเภท", รัฐศาสตร์การเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2534), หน้า 52 และ 63 - 67.

¹⁶ จรรยา สุภาพ, อ้างแล้ว, หน้า 52 และ 63 - 67.

ในที่นี้จะได้สรุปหลักการของเสรีภาพแบบปัจจุบัน ดังนี้

1. ส่งเสริมเสรีภาพที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ หรืออีกนัยหนึ่ง มองเสรีภาพไปในทางบวกมากกว่าทางลบ ตัวอย่างเช่น ส่งเสริมให้บุคคลมีโอกาสที่จะจัดตั้งองค์กรใด ๆ และดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่ตนปรารถนา ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า เสรีภาพทางบวก (ส่วนเสรีภาพทางลบ ได้แก่ แนวความคิดของลัทธิเสรีนิยมแบบเก่าที่ถือว่าเสรีภาพจะเกิดขึ้นเมื่อรัฐไม่แทรกแซงในกิจการต่าง ๆ ของบุคคล)

2. ยังคงรักษาหลักเดิมแห่งลัทธิเสรีนิยมที่ว่า คุณค่าสำคัญได้แก่ บุคคลซึ่งจะต้องมีอำนาจสูงสุดหรือมีความเป็นตัวของตัวเองให้มากที่สุด แต่สิ่งที่เปลี่ยนไปก็คือ วิธีการเพื่อให้เข้าถึงคุณค่านั้น

3. ต้องการให้เกิดเสรีภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจ และเสรีภาพนั้นจะต้องไม่อยู่ในวงแคบเพียงเท่าที่มีให้รัฐเข้ามาแทรกแซงเท่านั้น แต่จะต้องหมายถึงโอกาสที่บุคคลจะสามารถจัดให้มือสมัครในทางการเมือง เศรษฐกิจ และการกระทำที่เป็นขั้นตอนได้ผลจริงจังต่อเนื่องกันไป รวมตลอดถึงความปรารถนาที่จะให้เสรีภาพแก่บุคคลทั่วไปด้วย

ความสำคัญของหลักเสรีนิยมแบบใหม่ก็คือ มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนบางพวกที่มีจำนวนมากและยังด้อยสิทธิอยู่ ได้แก่ ชาวนาและกรรมกร ทั้งนี้ เพราะเหตุว่า ในสังคมยุโรปตะวันตกนั้นชนบางกลุ่ม เช่น ชุนนาง ข้าราชการ และผู้มีทรัพย์สินนั้นสามารถมีสิทธิต่าง ๆ ที่ต้องการ แต่ต่อมาเมื่อมีการขยายสิทธิเลือกตั้งให้กับประชาชนโดยทั่วไปแล้วก็ตาม บุคคลที่มีสถานภาพสูงเหล่านี้ก็ยังได้ประโยชน์อยู่ การกระจายเสรีภาพไปยังประชาชนทั่วไปยังไม่ครบถ้วนบริบูรณ์

ความปรารถนาที่จะให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือประชาชนทั่วไปที่ยังมีความยากลำบากเหล่านี้ เป็นความประสงค์ของบุคคลหลายกลุ่ม (เช่น กลุ่มอนุรักษนิยม กลุ่มสังคมนวาศาสนาคาทอลิก สังคมนิยมปฏิบัติ หรือ มาร์กซิสต์ และกลุ่มสังคมนิยมแบบอื่น ๆ) ที่ได้เรียกร้องและดำเนินการเพื่อให้คนจำนวนมากที่ใช้แรงงานได้ประโยชน์มากขึ้น

4. ต้องการให้มีหลักเสรีนิยมที่สามารถผสมผสานเข้ากับหลักประชาธิปไตยอื่น ๆ รวมทั้งหลักชาตินิยมและหลักบางประการทางสังคม ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุว่า ลัทธิเสรีนิยมนั้น โดยเนื้อแท้แล้วเป็นหลักปรัชญาและเป็นลัทธิที่มีเหตุผลไม่ได้มุ่งยึดอารมณ์หรือคตินิยมแบบฝังหัวดังนั้น จึงมีการปรับตัวเองให้เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาต่าง ๆ ของสังคมและมนุษย์

เมื่อปรากฏว่านักวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 ได้ค้นพบทฤษฎีใหม่ ๆ เกี่ยวกับมนุษยชาติก็ดี ผลจากการค้นคว้าเสาะหาข้อเท็จจริง โดยระบบรัฐสภาที่ดี และข้อเสนอแนะของสื่อมวลชนก็ดี รวมทั้งผลจากการเมืองที่เกิดขึ้นก็ดี สิ่งเหล่านี้ได้เป็นปัจจัยให้มีการนำเอาข้อเสนอและความรู้ใหม่ ๆ มาปรับปรุงลัทธิเสรีนิยมให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ทำให้ลัทธิเสรีนิยมนี้ ซึ่งแต่เดิมอาจจะจะเป็นประโยชน์เฉพาะแก่ชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง กลับกลายมาเป็นลัทธิที่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด

5. ลัทธิเสรีนิยมแบบใหม่มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ เช่น การเบียดเบียนระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง หรือแก้ไขข้อบกพร่องที่อาจจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติของรัฐ ที่มาของแนวความคิดเสรีนิยมแบบใหม่ในข้อนี้ เกิดขึ้นจากการเติบโตของเมือง ระบบอุตสาหกรรมการค้าขายในประเทศและระหว่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งจากลัทธิเสรีนิยมเดิม (ที่นิยมปัจเจกชน ยกย่องบุคคลมุ่งรักษาสถาบันของบุคคล มองข้ามอำนาจที่เกิดขึ้นจากองค์การ และมองข้ามผลประโยชน์ส่วนรวม) มาเป็นเสรีนิยมใหม่

ผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการอุตสาหกรรม และการเศรษฐกิจที่ขยายตัว ระหว่างรัฐนี้ ทำให้แนวความคิดเดิมดังกล่าวผิดพลาดไปมาก องค์การค้าแบบใหม่ อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีขอบเขตกว้างขวาง ได้ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างอำนาจเศรษฐกิจของบุคคล ผู้ที่มีอำนาจเศรษฐกิจสูงก็มีเสรีภาพมาก ผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจต่ำก็มีเสรีภาพน้อย นอกจากนั้น ก็ยังมีข้อบกพร่องอื่น ๆ เกิดขึ้น เช่น มีการใช้แรงงานเด็ก แหล่งเสื่อมโทรม อาหารบูดเน่าที่เป็นอันตรายต่อผู้ที่มีฐานะต่ำเหล่านี้เองได้ก่อให้เกิดการปรับปรุงลัทธิเสรีนิยม นั่นคือ เสรีนิยมแบบใหม่ได้มีแนวโน้มไปในทางที่ต้องการให้รัฐกำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ของบุคคลจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับประโยชน์ต่าง ๆ อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำคือ

อย่างไรก็ดี ลัทธิเสรีนิยมแบบใหม่ตามแนวนี้ได้แยกออกเป็น 2 สาขาย่อย ๆ กลุ่มแรกต้องการให้มีการจัดซื้อบกพร่องต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างไว้ และเป็นการกีดกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง โดยเฉพาะยังไม่พิจารณาถึงจุดอ่อนต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำของรัฐ เสรีนิยมกลุ่มย่อยกลุ่มที่สองยังยึดมั่นในหลักการที่มีให้รัฐเข้ามาแทรกแซง และต้องการให้มีการศึกษาโดยเสรี กลุ่มนี้เองได้มีส่วนทำให้ลัทธิเสรีนิยมกลายเป็นอุดมการณ์อนุรักษนิยม นักคิดในกลุ่มที่สองนี้ ได้แก่ จอห์น สจ๊วต มิลล์ และ เออร์เบิร์ต สเปนเซอร์ ซึ่งได้นิยามแนวความคิดของเบนทัม และ อดัม สมิท อ่างถึง

6. การปรับปรุงวิถีทางไปสู่เสรีภาพ ลัทธิเสรีนิยมแบบใหม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จึงมุ่งปรับปรุงวิถีการสำคัญ ๆ เพื่อให้เสรีภาพบังเกิดขึ้นได้ เหตุผลก็คือ

ก. นักเสรีนิยมในยุคหลัง ๆ นี้ จะเข้าใจถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อเสรีภาพสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ได้แก่ การบังคับ เมลลูเรอร์คต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากสังคม

ข. สังคมสมัยใหม่ได้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้มนุษย์เกิดความจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมกลุ่ม เพื่อที่จะทำให้บุคคลสามารถมีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ รวมทั้งการแสวงหาและรักษาเสรีภาพ เพราะการรวมกลุ่มเป็นพลังเกื้อหนุนให้กับบุคคลที่จะบรรลุถึงสิ่งที่ตนปรารถนา เสรีภาพทางรวมกลุ่มจึงเป็นเรื่องสำคัญ บุคคลในสังคมปัจจุบันนี้ไม่สามารถจะกระทำการต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง กลุ่มจึงเป็นทั้งวิถีทางและเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลเข้าถึงสิ่งที่ตนปรารถนาได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะมนุษย์ในสังคม มีการผูกพันระหว่างกันทางวัฒนธรรมต้องอยู่ภายใต้สถาบันต่าง ๆ บุคคลไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ได้ กลุ่มก็คือ สถาบันก็ดี วัฒนธรรมก็ดี ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อปัจเจกชนทั้งสิ้น เมื่อบุคคลไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ได้ ดังนั้น การที่จะแสวงหาเสรีภาพที่ดี จึงเกิดขึ้นจากการที่บุคคลสามารถรวมกันก่อตั้งเป็นกลุ่ม เพื่อให้เกิดอำนาจในการประกอบการต่าง ๆ และทำให้บุคคลอยู่ในฐานะที่จะมีส่วนร่วมในสังคม หรือเข้าร่วมในกิจการต่าง ๆ ได้ และสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นสมาชิกที่มาร่วมที่ก็คือเมื่อบุคคลมีการศึกษา มีสิ่งที่กระตุ้นหรือเร่งเร้าความสนใจ มีโอกาส และมีระบบการมีเงิน และสังคมที่สนับสนุนให้บุคคลได้มีโอกาสดังกล่าวนี้ด้วย

ดังนั้น สังคมนิยมแบบใหม่เมื่อเน้นถึงวิถีทางสำคัญที่ถือเป็นหลักในสยุคใหม่ก็คือ การปฏิรูปทางสังคม หลักการประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน

7. เสรีนิยมแบบใหม่ให้ความสำคัญกับความรู้สึก (ว่ามีเสรีภาพ) ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่ช่วยทำให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้น ถ้าเมื่อใดก็ตามบุคคลรู้สึกว่าเขาเองไม่มีเสรีภาพ เมื่อนั้นก็แสดงว่าบุคคลนั้นไม่มีเสรีภาพ

ตามหลักข้อนี้จะเห็นได้ว่า เสรีนิยมแบบใหม่มีความคิดเกี่ยวกับ "บุคคล" แตกต่างจากลัทธิเสรีนิยมดั้งเดิม ซึ่งในสมัยนั้นเสรีนิยมคลาสสิกมีความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของบุคคล โดยใช้หลักการคาดคะเนที่มีเหตุผล แต่ปราศจากหลักฐานที่เกิดขึ้นจากการค้นคว้า จึงมีความเชื่อในคุณลักษณะของมนุษย์ที่เป็นไปในทางส่วนดีจนเกินไป หลักทฤษฎีของเสรีนิยมยุคเดิมนางอยู่บนรากฐานของความเชื่อเกี่ยวกับตัวมนุษย์ในแง่หนึ่ง เมื่อความเชื่อดังกล่าวไม่ถูกต้องบริบูรณ์จึงพลอยทำให้ทฤษฎีขาดความสมบูรณ์ไปด้วย

ในศตวรรษที่ 19 ได้เกิดวิชาสังคมวิทยาและจิตวิทยาซึ่งได้ค้นคว้าเกี่ยวกับบุคคล ผลจากการค้นคว้านี้ได้มีส่วนปรับปรุงหลักการเสรีนิยมในส่วนที่ว่าด้วย "บุคคล" เสรีใหม่ นั่นคือเชื่อว่าบุคคลนั้นนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีความปรารถนาที่จะชยาสตนเองอย่างไม่รู้จัก (ได้แก่การเพิ่มพูน "ความอยาก" ในเรื่องต่าง ๆ เช่น อำนาจ เงินทอง ชื่อเสียง อิทธิพล บารมีของตน) และมีความปรารถนาที่จะเพิ่มความเป็นปึกแผ่นหรือ "บูรณภาพ" ให้กับตนเองอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่า

ดังนั้น เสรีนิยมแบบใหม่จึงไม่คอยให้ความสำคัญกับอุปสรรคที่ขัดขวางความเคลื่อนไหวของบุคคล แต่มุ่งไปที่ความรู้สึกของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมดังกล่าวแล้วข้างต้น

8. เสรีนิยมแบบใหม่สนับสนุนวิธีการดำเนินการร่วมกันตามแบบสหนิยม (collectivism) ตามหลักการนี้ทำให้เสรีนิยมแบบใหม่ได้เปลี่ยนแปลงก้าวหน้าไปเป็นอันมาก แต่ก็ดูเหมือนจะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะต้องการให้มีการช่วยเหลือผู้ที่ด้อยสิทธิและประโยชน์ต่าง ๆ นั่นคือถือว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่ดีงาม

การให้เสรีภาพควรจะเป็นไปโดยทั่วถึงและกว้างขวาง

แต่ยังมีบุคคลหรือกลุ่มคนที่ยังไม่ได้รับประโยชน์หรือเสรีภาพเท่าที่ควร

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องให้รัฐเข้ามาช่วยบุคคลและกลุ่มคนเหล่านี้ เพื่อให้เสรีภาพได้ขยายตัวออกไปเป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ด้วยเหตุนี้ เสรีนิยมแบบใหม่จึงได้รับเอาโครงการและแนวทางหลายประการทั้งของลัทธิประชาธิปไตยและลัทธิสังคมนิยม

แม้ว่าเสรีนิยมจะใช้แนวทางของสังคมนิยมบ้างก็ตาม ก็ยังถือว่าลัทธิเสรีนิยมนี้ยังคงความ "เป็นเสรีนิยมอยู่" ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ

ก. เสรีนิยมแบบใหม่นี้ยังคงมุ่งมั่นที่จะรักษาจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ ต้องการให้บุคคลในฐานะที่เป็นปัจเจกชนมีเสรีภาพอย่างแท้จริง

ข. ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นแต่เพียงวิธีการเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางเท่านั้น และอาจจะมีวิฤตประสงค์ย่อย ๆ อื่นๆ เพิ่มขึ้น

ค. การเปลี่ยนแปลงวิธีการและนโยบายของเสรีนิยมแบบใหม่ มีความปรารถนาสำคัญที่จะป้องกันมิให้มนุษย์ใช้อำนาจบังคับกันตามอำเภอใจ และต้องการแบ่งปันเสรีภาพไปยังบุคคลต่าง ๆ ให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันมากขึ้น

ง. เสรีนิยมแบบใหม่นี้ยังคงมุ่งมั่นที่จะรักษาสีทธิตามรัฐธรรมนูญ และหลักแห่งกฎหมาย รวมทั้งการเพิ่มพูนสิ่งดังกล่าวให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ในประเทศประชาธิปไตยที่มีการปกครองแบบผู้แทนและมีการบริหารคามระบอบราชการก็ปรากฏว่า ยังคงสามารถรักษาสีทธิต่างๆ ที่เป็นจุดหมายปลายทางของลัทธิเสรีนิยมไว้ได้

การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น สนับสนุนลัทธิเสรีนิยมเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อประชาชนทั่วไปมีส่วนปกครองประเทศ ก็จะทำให้ประเทศหรือรัฐมิได้เป็นเครื่องมือของบุคคลกลุ่มใด หรือชั้นใดโดยเฉพาะ แต่จะต้องรับผิดชอบและรักษาประโยชน์ของบุคคลทั้งหมด ซึ่งก็เป็นการสนับสนุนให้เกิดสีทธิแก่บุคคลทั้งหลาย

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ เสรีนิยมแบบใหม่สนับสนุนให้รัฐมีอำนาจบังคับได้บ้าง ดังนั้นบุคคลที่อยู่ภายในรัฐจึงต้องมีเสรีภาพน้อยลง คือ ไม่อาจที่จะกระทำตามความพอใจ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องนี้จึงมีการปรับปรุงวิธีการที่จะใช้อำนาจให้เหมาะสม เช่น เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ รวมกันขึ้นเป็นกลุ่มต่าง ๆ เพื่อรักษาประโยชน์ตนเอง ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองรัฐ เพื่อให้การใช้อำนาจรัฐนั้นเป็นไปตามความปรารถนาของประชาชน ตลอดจนมีการกระจายอำนาจ และโดยวิธีการเหล่านี้เองที่ช่วยให้บุคคลได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการที่ยอมให้รัฐมีบทบาทมากขึ้น เช่น รัฐนั้นเองมีส่วนช่วยให้เกิดสวัสดิการต่าง ๆ และบุคคลทั้งหลายก็มีส่วนร่วมมือกันในการที่จะผันความสามารถต่าง ๆ ไปสู่สังคมเพื่อประโยชน์ร่วมกันได้ รวมทั้งมีโอกาที่จะเลือกวิถีทางในการแสวงหาเสรีภาพมากขึ้น

ส่วนทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองนั้น ลิขิต ชีรเวคิน ได้ให้คำนิยามว่า¹⁷ เป็นระดับการวัดความรู้สึกต่อสิ่งที่มอง และมีความสัมพันธ์กับสังคม โดยทั่วไปแล้วทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองใช้อ้างถึงเสรีนิยมและอนุรักษนิยม กล่าวคือ ผู้ที่มีทัศนคติแบบเสรีนิยม มักจะเป็นผู้ที่แสดงความรู้สึกในเชิงนิยมชมชอบต่อสาระสำคัญ 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลง (change) ความเสมอภาค (equality) และความอดกลั้น (tolerance)

ลัทธิและระบบเสรีนิยมนั้นมีสิ่งที่น่าพิจารณาหลายประการ กล่าวคือ¹⁸

1. เป็นสิ่งที่ช่วยเกื้อกูลระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากลัทธินี้ได้ให้ความสำคัญแก่บุคคลและเสรีภาพซึ่งถือว่าเป็นทั้งหลักเกณฑ์และจุดหมายปลายทางของระบอบประชาธิปไตย

¹⁷ Likhit Dhiravekin, Political Attitudes Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand (Bangkok: Thaiwatanapanich, 1974), p. 36.

¹⁸ จรุง สุภาพ, อ้างแล้ว, หน้า 68 - 69.

2. เป็นลัทธิที่น่าจะสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ตรงที่ว่าได้ยกย่องความสำคัญ สักดิ์ศรี และเสรีภาพของบุคคล ซึ่งน่าจะเป็นผลดีแก่มนุษยชาติ

3. แนวความคิดของลัทธิเสรีนิยมแบบเดิมที่ต้องการให้บุคคลมีเสรีภาพเต็มที่โดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐ น่าจะเหมาะสมกับยุคสมัยหนึ่งซึ่งมีประชากรน้อย ปัญหาไม่มาก และไม่ใช้เป็นสิ่งคมอุตสาหกรรมที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ดังนั้น แนวความคิดหรือหลักการนี้น่าจะเป็นอุดมคติมากกว่าความเป็นจริงในยุคปัจจุบัน

4. ลัทธิเสรีนิยมนั้นเชื่อในความดีงามและคุณธรรมของมนุษย์ ที่น่าจะใช้เสรีภาพของคนโดยสุจริตยุติธรรม แต่ก็ไม่เป็นความจริง เพราะมนุษย์มีข้อบกพร่องมากมาย จึงมักจะชลาประโยชน์ โอกาสและสิทธิไปอย่างกว้างขวาง ผลก็คือ ทำให้เกิดการกดขี่เอาใจเอาเปรียบ ทำให้ผู้ที่มีความสามารถสูงและสติปัญญาดีได้เปรียบเหนือผู้มีความสามารถและสติปัญญาต่ำ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างประชาชนระดับต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นข้อเสียซึ่งเกิดจากลัทธิเสรีนิยมนั่นเอง

5. สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทางสังคมและเศรษฐกิจนั้น ทำให้มีการปรับปรุงเสรีนิยมเสียใหม่จนกระทั่งทำให้เกิดลัทธิเสรีนิยมที่แม้จะเหมือนลัทธิเสรีนิยมเดิมตรงที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของบุคคล แต่ก็ต้องการให้รัฐและรัฐบาลเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือให้บุคคลมีเสรีภาพมาก โดยเฉพาะผู้ที่ยากไร้และใช้แรงงานทั้งหลาย

ประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองระบบหนึ่ง ซึ่งหมายถึงระบบทางการเมืองการปกครองที่ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสปกครองตนเอง การปกครองตนเองนี้เรียกว่า ประชาธิปไตย ซึ่งกอร์ปด้วยหลักการขั้นมูลฐานหลายประการ กล่าวคือ¹⁷

1. ถือว่าบุคคลทุกคนมีคุณค่าและมีความเท่าเทียมกัน
2. มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผลและสามารถในกระบวนการปกครองตนเองได้เป็นอย่างดี
3. ถือว่าบุคคลพึงมีเสรีภาพและได้รับหลักประกันในการที่จะมีและใช้เสรีภาพนั้น

¹⁷ จรูญ สุภาพ, อ่างแล้ว, หน้า 28.

เพื่อให้เป็นไปตามหลักการขั้นมูลฐานดังกล่าว จึงได้กำหนดให้มีสถาบัน องค์การ และกระบวนการในแบบประชาธิปไตยขึ้น ได้แก่

1. สถาบันตัวแทน ตามระบบประชาธิปไตย โดยถือว่าประชาชนปกครองตนเองได้โดยผ่านทางผู้แทน ซึ่งประชาชนจะเป็นผู้เลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่แทนปวงชนในแบบมีตัวแทน
2. สถาบันสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งถือเป็นสิทธิและอำนาจของประชาชนในการที่จะกำหนดนโยบาย เลือกรัฐบาล รวมทั้งควบคุมและเปลี่ยนแปลงนโยบายและรัฐบาล
3. กระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งกำหนดให้ประชาชนใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยเสรีอย่างเต็มที่ ด้วยการยึดถือหลักว่าทุกคนมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเท่าเทียมกัน ประชาชนของประเทศย่อมได้รับสิทธินี้อย่างทั่วถึง และในการออกเสียงเลือกนั้นจะต้องกระทำโดยวิถีลับ ห้ามมิให้มีการจำกัดการใช้สิทธินี้ด้วยการอ้างเหตุผลความแตกต่างเรื่องเพศ ศาสนา เผ่าพันธุ์ หรือ เหตุอื่น แต่ทั้งนี้อาจมีข้อกำหนดคุณสมบัติในการใช้สิทธินี้ไว้ได้บ้างตามความจำเป็น เช่น ความรู้ อายุ และภูมิฐานะ คุณสมบัติเช่นว่านี้หากกำหนดขึ้นแล้วจะต้องใช้ด้วยความยุติธรรม
4. องค์การพรรคการเมือง ซึ่งอาจจะจะเป็นระบบสองพรรคหรือระบบหลายพรรค พรรคการเมืองจะเป็นหน่วยงานที่ช่วยให้ประชาชนได้มีทางเลือกตั้งในด้านคณะบุคคลและนโยบาย
5. องค์การรัฐบาล ที่ถือกันว่าจะต้องเป็นหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบและเป็นของประชาชน และยึดหลักกฎหมายเป็นรากฐานในการใช้อำนาจ
6. หลักการใช้เสียงข้างมาก ในการตัดสินใจปัญหาหรือหาข้อยุติ แต่จะต้องยอมรับสิทธิของฝ่ายข้างน้อย ไม่ว่าฝ่ายข้างน้อยนั้นจะเป็นกลุ่มหรือเป็นบุคคล ด้วยการให้ฝ่ายข้างน้อยมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และมีสิทธิในการที่จะกลายเป็นฝ่ายข้างมากตามวิถีทางที่ชอบธรรม

แนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย

นักวิชาการรัฐศาสตร์ของประเทศในแถบตะวันตกและของประเทศไทย ได้ให้ความเห็นและ
เงื่อนไขเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้ดังนี้

Daniel Wit เห็นว่า ทศนคติแบบประชาธิปไตยมีลักษณะ ดังนี้

1. มองโลกในแง่ดี มีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์
2. มองว่าการเมืองเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับประชาชน และประชาชนจะต้องเข้ามีส่วนร่วมใน
การเมือง
3. เชื่อว่าสิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งที่ควรหวงแหน รัฐบาลเป็นผู้รับใช้ให้บริการประชาชน หากไร้ประสิทธิ
ภาพ ประชาชนก็สามารถเปลี่ยนแปลงรัฐบาลได้²⁰

Prothro และ Grigg เห็นว่า หลักการประชาธิปไตยมีลักษณะดังนี้²¹

1. หลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก
2. หลักสิทธิของเสียงส่วนน้อย
3. หลักความเท่าเทียมกันในสิทธิทางการเมือง
4. หลักเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

²⁰ Daniel Wit, Comparative Political Institutions (New York: Holt, 1963), pp.112 - 121.

²¹ James W. Prothro and Charles M. Grigg, "Fundamental of Democracy : Bases of Agreement and Disagreement" Journal of Politics (1969), pp. 276-294.

Almond และ Verba กล่าวถึงพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยว่า ต้องเป็นผู้มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง²² อาทิ มีการปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ดี ได้แก่ การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง มีความเชื่อมั่นอยู่เสมอว่าจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยเหตุความสำคัญของการปฏิบัติเช่นนี้ว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งการปฏิบัติตามกฎหมายการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และการเสียภาษี เป็นต้น

Almond และ Verba ได้เสนอรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เรียกว่า Civic Culture แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ²³

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคิบบแคบ เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองไม่รับรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมืองรวมทั้งไม่คิดว่าจะมีส่วนร่วมทางการเมือง

²²Gabriel A Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations (New York : Little,Brown, 1963), pp. 16-29; Gabriel A. Almond Comparative Politics Today : A Worldview (Boston : Little,Brown and Company, 1974), pp. 50 - 56.

²³Almond and Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations,Chapter VII; Lester W.Milbrath,Political Participation: How and why Do People Get Involved in Politics (Chicago : Rand-McNally & Company, 1956), pp.56-58, 62-63, 156-157.

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร์ฟ้า เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่ประชาชนอยู่ใต้อำนาจการปกครองโดยยอมรับอำนาจของรัฐบาล เชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎหมาย มีความรู้ความเข้าใจที่จะเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่วไป หากแต่ไม่สนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการทางการเมือง และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในฐานะที่จะมีความหมาย มีอิทธิพลเชื่อฟังกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ เท่านั้น

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่ประชาชนเข้าใจในระบบการเมืองโดยทั่ว ๆ ไป มีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองและการปกครอง ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง 3 แบบนี้ อัลมอนต์ และพาวเวลล์ กล่าวว่า สังคมหนึ่ง ๆ จะมี คณะเคล้าปะปนกัน ซึ่งอาจจะเป็นแบบใดแบบหนึ่ง หรือผสมกันระหว่าง 2 แบบ หรือ 3 แบบ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนมีความโน้มเอียงทางการเมืองที่มีต่อระบบการเมืองแตกต่างกัน กล่าวคือ หากในสังคมใดประชาชนมีแนวโน้มไปในแบบที่ 1 และแบบที่ 2 มาก แม้ว่าจะมีแบบที่ 3 อยู่บ้างประชาชนในสังคมนั้นก็จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม แต่ถ้าหากในสังคมใดประชาชนมีแนวโน้มเป็นแบบที่ 3 มาก แม้จะมีแบบที่ 1 หรือ 2 อยู่บ้างก็ตาม ประชาชนในสังคมนั้นก็จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย : ความคิดเห็นของนักวิชาการรัฐศาสตร์ไทย

1. ทินพันธ์ นาคะตะ ได้อธิบายถึงลักษณะของผู้ที่มีลักษณะทางการเมืองและประชาธิปไตยดังนี้²⁴
 1. มีจิตใจต้องการการปกครองแบบประชาธิปไตย มีความรู้สึกว่าการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน
 2. มีความเชื่อและเชื่อมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ มีความเชื่อมั่นในความสามารถและความเสมอภาคของบุคคล รู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ๆ ทั้งในการพูด การเขียน และการ แสดงความคิดเห็น รวมทั้งการแสดงออกอื่น ๆ แม้ว่าสิ่งนั้นจะขัดแย้งกับความคิดเห็นของตนก็ตาม
 3. เคารพในกติกา การปกครองแบบประชาธิปไตย คือ วิธีการตัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามจากทุกฝ่าย ขณะเดียวกันก็เคารพต่อเสียงข้างน้อย
 4. สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง สนทนากับการแก้ปัญหาทางการเมืองกับผู้อื่น และพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือในการกำหนดนโยบายของทางราชการ
 5. มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อว่าการปฏิบัติตามกฎหมายบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมจะส่งผลให้ตนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง
 6. มองโลกในแง่ดี มีความไว้วางใจผู้อื่น
 7. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และในทางสร้างสรรค์ และรู้จักคัดค้านการใช้อำนาจหน้าที่ของราชการไปในทางไม่ถูกต้อง²⁴

²⁴ ทินพันธ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย บังคับเอื้ออำนวยและการสร้างจิตใจ"

วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 3 เล่มที่ 2 (กันยายน 2517), หน้า 2 - 21.

2. กมล สมิวัเชียร มีความเห็นเพิ่มเติมว่า ประชาธิปไตยนอกจากจะเป็นระบบการเมืองการปกครองแล้ว ยังอาจมองดูประชาธิปไตยจากมุมที่กว้างกว่าได้อีก นั่นก็คือสัมพันธภาพหรือวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีหลักใหญ่ 3 ประการ ดังนี้²⁵

1. การเคารพในสิทธิของกันและกัน
2. การตกลงโดยสันติวิธี
3. ความยุติธรรมในสังคม

²⁵ กมล สมิวัเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : ไทอวิธานพานิช, 2520), หน้า 13-22.

3. ซ็อนันต์ สมุทวณิช เห็นว่า บุคคลซึ่งมีความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมทางการเมือง ที่สนับสนุนระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ทางระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยย่อมเป็นบุคคลที่มี บุคลิกภาพ ที่เป็นประชาธิปไตย (democratic personality)²⁶ และยังเห็นว่าวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยมีลักษณะดังนี้²⁷

1. ความคิดเห็นของตนเอง ไม่เชื่อคนง่าย นอกจากจะพร้อมด้วยเหตุผลก่อน
2. ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย
3. ความรับผิดชอบ ผูกพันในสิ่งที่ตนได้กระทำลง
4. ความไม่มีอคติจากผู้ที่มีความแตกต่างไปจากตนเองในเรื่อง เชื้อชาติ ศาสนา ฯลฯ
5. การไม่กล่าวหาใครง่าย ๆ โดยไม่มีเหตุผล
6. มองโลกในแง่ดี มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต
7. ไม่ยอมก้มหัวให้อำนาจบาตรใหญ่

²⁶โปรดดู ซ็อนันต์ สมุทวณิช, "วัฒนธรรมทางการเมืองกับระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย," ใน พรศักดิ์ ม่วงแก้ว, พลศักดิ์ จิรไกรศิริ บรรณาธิการ วัฒนธรรมทางการเมืองไทย, หน้า 96.

²⁷ดูรายละเอียดใน ซ็อนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์แอส, 2527), หน้า 5-24.

4. อาจารย์บุญเย็น วอทอง เห็นว่าระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตกมีหลักการดังนี้²⁸

1. การกำหนดให้มีการเลือกตั้งโดยเสรีเพราะอำนาจประชาธิปไตยมาจากประชาชนและประชาชนจะเลือกตัวแทนขึ้นใช้อำนาจในการปกครองตนเอง
2. การให้สิทธิในการคัดค้านโต้เถียงโดยใช้เหตุผลและด้วยความบริสุทธิ์ใจ
3. หลักสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นโดยเสรีเพื่อเลือกนโยบายของการตัดสินใจที่ดีที่สุด
4. หลักการปกครองภายใต้กฎหมายซึ่งได้ถูกตราขึ้นโดยกระบวนการปรึกษาหารือมาอย่างถูกต้อง
5. การตัดสินใจปัญหาโดยอาศัยเสียงข้างมากแต่ก็ให้ความสำคัญกับเสียงข้างน้อย
6. มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทซึ่งกำหนดสิทธิและหน้าที่ขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ผู้ใดจะละเมิดมิได้และกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันต่าง ๆ ในรัฐไว้เป็นการแน่นอน

5. สุวรรณี กมลเวช และจุมพล นิมพานิช ได้อธิบายหลักและระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ได้อย่างชัดเจน ในเอกสารการสอนรายวิชาการเมืองการปกครองระดับตำบล หมู่บ้าน ซึ่งเป็นเอกสารการสอนสำหรับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่เข้าศึกษาตามโครงการความร่วมมือระหว่างกรมการปกครองและมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เพื่อการศึกษาอบรมใช้ในได้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการปกครองท้องถิ่น ซึ่งเริ่มต้นโครงการในปี พ.ศ. 2526 ดังต่อไปนี้²⁹

²⁸บุญเย็น วอทอง, "การพัฒนาประชาธิปไตยในชนบท" วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ 2508 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2510), หน้า 5-7.

²⁹โปรดดูรายละเอียดใน สุวรรณี กมลเวช และจุมพล นิมพานิช, "การปกครองระบอบประชาธิปไตย, " เอกสารการสอนรายวิชาการเมืองการปกครองระดับตำบล หน่วยที่ 1-4" สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526), หน้า 1- 46.

1. หลักการของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยประกอบด้วย

- (1) หลักที่ถือว่าประชาชนเป็นแหล่งที่เกิดและเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ
- (2) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน
- (3) หลักการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน
- (4) หลักการรับฟัง และถือเอาเจตนาของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ
- (5) หลักการปกครองโดยเสียงข้างมากโดยไม่ละเมิดสิทธิของฝ่ายข้างน้อย
- (6) หลักความเห็นพ้องต้องกันหรือความยินยอม
- (7) หลักการใช้เหตุผล
- (8) หลักความเสมอภาค
- (9) หลักเสรีภาพ
- (10) หลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรม
- (11) หลักความชอบธรรม
- (12) หลักการพัฒนาและการปกครองตนเอง
- (13) หลักการปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจจำกัด

2. การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ แยกออกได้เป็น อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ประชาชนสามารถใช้อำนาจอธิปไตยได้หลายวิธี เช่น การเลือกตั้ง การจัดตั้งพรรคการเมือง การแสดงประชามติ

ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย จะมีการระบุนิติเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างชัดเจน มีความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกันของประชาชนและจะต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐ

3. วิธีชีวิตแบบประชาธิปไตย สรุปลงได้ว่ามีลักษณะดังนี้³⁵

- (1) การใช้เหตุผลด้วยการทดลองหรือการทดสอบจากสภาพความเป็นจริง
- (2) การให้ความสำคัญแก่บุคคล คือไม่ถือว่ารัฐเป็นนาย เป็นต้น
- (3) ความเชื่อมั่นที่ว่ารัฐเป็นแต่เพียงเครื่องมือเท่านั้น
- (4) การยึดถือหลักของความสมัครใจ เช่น การรวมกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ โดยสมัครใจ
- (5) ความเชื่อมั่นในหลักของการอภิปรายและความยินยอม
- (6) น้ำใจประชาธิปไตย
- (7) ความสำนึกเกี่ยวกับคุณค่า และศักดิ์ศรีของบุคคล
- (8) เคารพกฎเกณฑ์และกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย
- (9) ความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง
- (10) ความเป็นพลเมืองดี
- (11) การฝึกหัดมองโลกในแง่ดีและคิดเห็นในแง่ดี
- (12) รู้จักการใช้เหตุผล ทั้งในการคิด วิพากษ์วิจารณ์และปฏิบัติ

6. จรูญ สุภาพ ได้อธิบายถึงหลักการประชาธิปไตย วิธีชีวิตประชาธิปไตย และกระบวนการหรือวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ดังนี้³⁰

1. หลักการประชาธิปไตย ประกอบด้วย

- (1) หลักที่ถือว่าประชาชนเป็นแหล่งที่เกิดและเป็นเจ้าของของอำนาจสูงสุดใน การปกครองประเทศ

³⁰โปรดดูรายละเอียดใน จรูญ สุภาพ, อ่างแล้ว, หน้า 29 - 44.

- (2) หลักการในการมีส่วนร่วมของประชาชน
- (3) หลักการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน
- (4) การใช้หลักเหตุผล
- (5) หลักความยินยอม
- (6) หลักการปกครองโดยเสียงข้างมากโดยไม่ละเมิดสิทธิของฝ่ายข้างน้อย
- (7) หลักกฎหมายหรือหลักนิติธรรม
- (8) หลักการรับฟังและถือเอาเจตนาของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ
- (9) หลักการปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจจำกัด
- (10) หลักความเสมอภาค
- (11) หลักศีลธรรม
- (12) หลักการพัฒนาและการปกครองตนเอง
- (13) หลักเสรีภาพ
- (14) หลักที่เกี่ยวกับศักดิ์ศรีของมนุษย์
- (15) หลักการประนีประนอม
- (16) หลักการยอมรับข้อสงสัย

2. วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย สามารถแยกและสรุปได้ดังนี้

- (1) การใช้เหตุผลด้วยการทดลองหรือการทดสอบจากสภาพความเป็นจริง
- (2) การให้ความสำคัญแก่บุคคล
- (3) ความเชื่อมั่นที่ว่ารัฐเป็นแต่เพียงเครื่องมือเท่านั้น
- (4) การยึดถือหลักของความสัมพันธ์
- (5) หลักที่เชื่อกันว่ามีกฎหมายสูงสุดอยู่เหนือกฎหมายแห่งรัฐ
- (6) การยึดถือหรือให้ความสำคัญในเรื่องวิถีการ
- (7) ความเชื่อมั่นเกี่ยวกับหลักของการอภิปรายและความยินยอม

- (8) น้ำใจประชาธิปไตย
- (9) ความสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล
- (10) เคารพกฎเกณฑ์และกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย
- (11) ความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง
- (12) ความเป็นพลเมืองดี
- (13) การฝึกหัดมองโลกในทางดี และคิดเห็นในแง่ดี
- (14) รู้จักการใช้เหตุผล ทั้งในการคิด วิพากษ์วิจารณ์และปฏิบัติ

3. กระบวนการหรือวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตย

(1) วิธีการแบบแรก ให้ประชาชนเลือกผู้แทนเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ในสภานิติบัญญัติ ผู้แทนเหล่านี้จะเป็นผู้กำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นฝ่ายบริหาร (หรือคณะรัฐบาล) สภานิติบัญญัติจะทำหน้าที่ออกกฎหมายพร้อม ๆ กับการควบคุมคณะรัฐบาล สภามีอำนาจสูงสุดเพราะถือว่าเป็นตัวแทนของปวงชนคณะรัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภา และจะอยู่ในตำแหน่งได้เท่าที่สภา เห็นสมควร หากสภา ลงมติไม่ไว้วางใจ รัฐบาลต้องลาออก กระบวนการหรือวิธีการแบบนี้เรียกว่า "ระบบรัฐสภา"

(2) วิธีการแบบที่สอง ให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยการเลือกผู้แทนราษฎรในสภา ซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ และเลือกประธานาธิบดีซึ่งเป็นฝ่ายบริหารให้อำนาจนิติบัญญัติ (สภา) อำนาจบริหาร (ประธานาธิบดี) และอำนาจตุลาการ (ศาล) มีฐานะเท่าเทียมกัน คอยยับยั้งและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน เพื่อมิให้หน่วยใดมีอำนาจมากที่สุด ด้วยวิธีนี้ประชาชนจะได้รับหลักประกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ กระบวนการประชาธิปไตยเช่นนี้เรียกว่า "ระบบประธานาธิบดี"

(3) วิธีการแบบสุดท้าย เป็นการผสมผสานระหว่างสองวิธีแรกเข้าด้วยกัน คือให้ประชาชนเลือกสภานิติบัญญัติและเลือกประมุขของประเทศโดยตรง ให้สภานิติบัญญัติกำหนดตัวคณะรัฐบาล คณะรัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภา แต่อำนาจบริหารในส่วนสำคัญอยู่ในมือของประธานาธิบดี ซึ่งไม่ต้องรับผิดชอบต่อสภา อำนาจของสภา กับประธานาธิบดีเท่าเทียมกัน เป็นอิสระต่อกัน สภาจะควบคุมฝ่ายบริหารได้เพียงส่วนเดียวเท่านั้น คือ ส่วนที่เป็นอำนาจของคณะรัฐบาล

วิทยาลัยการปกครอง กรมการปกครอง ได้จัดทำคู่มือการประชาสัมพันธ์การเลือกตั้งภายใต้โครงการพัฒนาพลเมืองระบอบประชาธิปไตยซึ่งได้สรุปเนื้อหาและหลักการของการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยไว้อย่างชัดเจน ดังนี้³¹

1. ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ให้สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นอิสระมากที่สุดภายในขอบเขตแห่งกฎหมาย โดยอาศัยเหตุผลและการประนีประนอมกันในทางการปกครองและการรักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน
2. กติกาของความเป็นประชาธิปไตย คือการเลือกตั้งโดยเสรี การใช้สิทธิคัดค้านด้วยเหตุผลและความบริสุทธิ์ใจ การใช้สิทธิแสดงความคิดเห็น การยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย การตัดสินใจปัญหาโดยอาศัยเสียงข้างมากและการมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทในการปกครอง
3. วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักการใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต หลักความสมัครใจในการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา แก้ปัญหาด้วยสันติวิธี มีระเบียบวินัย มีสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าและศักดิ์ศรีของบุคคล
4. อำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่ที่ปวงชน
5. อำนาจจะชอบธรรมในการปกครองได้ต้องมาจากความยินยอมของประชาชน
6. ประชาชนมีสิทธิในการคัดค้านและล้มล้างรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรม

³¹วิทยาลัยการปกครอง กรมการปกครอง, คู่มือประชาสัมพันธ์การเลือกตั้ง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2521), หน้า 16 - 22.

5. อำนาจจะชอบธรรมในการปกครองได้ต้องมาจากความยินยอมของประชาชน

6. ประชาชนมีสิทธิในการคัดค้านและล้มล้างรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรม

ความคิดเห็นของนักวิชาการรัฐศาสตร์ต่าง ๆ ที่ได้ยกมาแสดงไว้ข้างต้นทั้งหมดนี้พอสรุปได้ว่าระบอบประชาธิปไตยหมายถึงระบอบการเมืองการปกครองรูปแบบหนึ่งที่มีรัฐบาลซึ่งรับผิดชอบ และสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน รัฐบาลนี้ประกอบด้วยบุคคลอื่นเป็นตัวแทนของประชาชนให้ความยินยอมเห็นชอบโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งที่แท้จริงและเป็นไปอย่างเสรี ซึ่งมีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน อีกทั้งยึดหลักความเสมอภาคและทั่วถึงในการเลือก นอกจากนี้ยังเป็นรัฐบาลที่ปกครองในหมู่ประชาชน ดำเนินการปกครองโดยถือหลักเสียงข้างมากที่เคารพสิทธิของฝ่ายข้างน้อยและกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินงานตลอดจนการสืบทอดตำแหน่งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความยินยอมพร้อมใจของประชาชนตามหลักของอำนาจอธิปไตยของปวงชน³² และยิ่งสรุปได้ว่า การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย นั้นได้แก่ การที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาและสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย เคารพในศักดิ์ศรี ความเสมอภาค และเสรีภาพของบุคคล เคารพในกฎหมาย เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองไว้วางใจในเพื่อนมนุษย์ รู้จักการใช้เหตุผล ทั้งในการคิด การวิพากษ์วิจารณ์ และการปฏิบัติ รวมถึงการตกลงกันโดยสันติวิธี และไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ

กรมการปกครองกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางการเมืองการปกครอง และการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้มีนโยบายในการปฏิบัติเพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ตามลำดับต่อเนื่อง ดังต่อไปนี้

³² วิสุทธิ์ โพนีแท่น, ประชาธิปไตย : แนวความคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตย ในอุดมคติ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), หน้า 48 - 49.

นโยบายกรมการปกครอง พ.ศ. 2530-2534 เกี่ยวกับการปกครอง การบริหารและการเมือง
สรุปได้ว่า³³

มุ่งพัฒนาข้าราชการฝ่ายปกครอง ส่งเสริมประชาธิปไตย โดยให้อิทธิมันหลักการประชาธิปไตย เป็นแนวทางปฏิบัติในการบริหารงานเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน โดยเน้นพัฒนาเจ้าหน้าที่ระดับผู้ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับประชาชน

ส่งเสริมผู้นำท้องถิ่น องค์กรและกลุ่มประชาชนในชนบทให้เป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยวิถีทางประชาธิปไตย โดยเฉพาะการเสริมสร้างบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง และคณะกรรมการสภาตำบล ให้เป็นแกนนำในการพัฒนา

ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย และปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารการเลือกตั้งทุกระดับให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและให้มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งสูงขึ้น

นโยบายกรมการปกครองเน้นหนัก ปี 2535 เกี่ยวกับการขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน โดยกระจายอำนาจสู่หน่วยการปกครองท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้³⁴

³³ เอกสารประกอบคำบรรยาย หลักสูตรในวิทยาลัยการปกครอง, "นโยบายกรมการปกครอง และแนวทางปฏิบัติ พ.ศ. 2530 - 2534 ", กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง.

³⁴ เอกสารประกอบคำบรรยาย หลักสูตรในวิทยาลัยการปกครอง, "นโยบายกรมการปกครองและแนวทางปฏิบัติ เน้นหนักและแนวทางปฏิบัติ ปี 2535", กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง.

ปรับปรุงกฎหมายระเบียบเกี่ยวกับการเลือกตั้งให้รัดกุมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและกำหนดมาตรการป้องกันมิให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมในการซื้อขายเสียงเพื่อการเลือกตั้ง

ปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยแก่เด็กและเยาวชนตั้งแต่วัยเรเรียน

ปรับปรุงและพัฒนา กฎหมาย โครงสร้างสภาตำบล ให้มีประสิทธิภาพคล่องตัวในการบริหารมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในพื้นที่มากขึ้น

ให้ท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในการบริหารงานมากขึ้น โดยลดอำนาจการควบคุมจากส่วนภูมิภาคและส่วนกลาง

นโยบายกรมการปกครอง เน้นหนักและแนวทางปฏิบัติ ปี 2536³⁵ เกี่ยวกับการปรับปรุงการปกครองส่วนภูมิภาคให้มีประสิทธิภาพและขยายการบริการของอำเภอไปสู่ตำบล หมู่บ้าน

ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานของอำเภอให้อำนาจต่อการดูแลทุกข์สุขของประชาชนอย่างทั่วถึง โดยการจัดให้มีปลัดอำเภอลงไปให้บริการประชาชนในระดับตำบล

สนับสนุนให้อำเภอเป็นศูนย์การบริหารงานของอำเภอ มีระบบข้อมูลเครื่องมือเครื่องใช้ และอุปกรณ์การสื่อสารที่ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ

³⁵ เอกสารประกอบคำบรรยาย หลักรัฐธรรมนูญในวิทยาลัยการปกครอง, "นโยบายกรมการปกครองและแนวทางปฏิบัติ เน้นหนักและแนวทางปฏิบัติ ปี 2536, กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง

ให้อำเภอใช้แผนพัฒนาอำเภอ เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน รวมทั้งกำหนดแนวทางการพัฒนาให้มีระบบการทำงานที่ชัดเจนสามารถตรวจสอบติดตามผลงานได้

เกี่ยวกับการปรับปรุงรูปแบบการปกครองท้องถิ่นให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองประเทศ

ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น เพื่อจัดรูปการปกครองท้องถิ่นให้อ่อนแอวยต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

ยกฐานะชุมชนหรือหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่เจริญและมีความพร้อมให้เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่มีอิสระในการปกครองตนเองเพิ่มมากขึ้น

การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในการบริหารงานมากขึ้น โดยลดอำนาจการควบคุมจากส่วนภูมิภาค และส่วนกลาง

จะเห็นได้ว่ากรมการปกครองได้มีนโยบายมุ่งที่จะส่งเสริมการพัฒนาการเมืองการปกครอง มาโดยตลอดและต่อเนื่อง โดยการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานในชนบทเป็นสำคัญ ในทางปฏิบัติจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลากรของกรมการปกครองโดยตรงที่ประจำอยู่ในส่วนภูมิภาค จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติ และการประสานงาน ซึ่งการส่งเสริมดังกล่าวจะต้องเป็นไปทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานในชนบทที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน และกำลังจะก้าวไปสู่อนาคตนั้น ตัวจักรที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยหลักการของความ มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกันสามารถร่วมคิดร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาและร่วมรักษาผลประโยชน์ตนเองและชุมชนก็คือข้าราชการกรมการปกครองนั่นเอง ทั้งนี้เพราะภารกิจหลักของข้าราชการกรมการปกครอง คือ การบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล ตลอดจนพัฒนารูปแบบองค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น สุขาภิบาล สภาตำบล อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะหลักการ กระบวนการ และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

ซึ่งเป็นภารกิจของข้าราชการกรมการปกครองโดยตรง ดังนั้นการเป็นผู้นำและพี่เลี้ยงที่จำเป็นจะต้องมีแนวความคิด และทัศนคติที่สอดคล้องในเชิงเสรีนิยมที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เรื่องความรู้ความเข้าใจทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตยหรือแบบเผด็จการหรือทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมและแบบเสรีนิยมมีผู้ศึกษาวิจัยมากมายทั้งนักวิชาการไทยและต่างชาติ ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อาทิ ผู้นำทางการเมือง ชนชั้นนำทางการเมืองและนักศึกษา จะพบว่า เป็นงานวิจัยที่น่าสนใจมากเพราะเป็นการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ (empirical study) ซึ่งมีการตั้งสมมติฐานอย่างชัดเจน เพื่อทดสอบด้วยวิธีการทางสถิติที่น่าเชื่อถือ งานวิจัยดังกล่าวได้ให้ข้อสรุปที่สำคัญ ๆ มากมาย มีการค้นพบว่าตัวแปรลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองบางอย่างของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองอีกด้วย ในที่นี้จะ พิจารณางานวิจัยของนักวิชาการไทยที่มีกรอบความคิด (conceptual framework) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

นักวิจัยที่ให้ความสนใจศึกษาทางวัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่ สัจจิต บุญบงการ ในปี พ.ศ. 2510 สัจจิต บุญบงการ ได้ศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เรียนทาง รัฐศาสตร์ กลุ่มที่เรียนทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และกลุ่มที่เรียนทางวิทยาศาสตร์และเทคนิค

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นิสิตนักศึกษามีความสนใจทางการเมืองมากพอสมควร โดยเฉพาะผู้ที่เรียนทาง รัฐศาสตร์มีความสนใจในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่านิสิตอีก 2 พวก³⁶

³⁶ สัจจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย," วารณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514).

นอกจากนี้ยังพบว่า

1. นิสิตนักศึกษาไทย เป็นผู้ที่มีความรู้และสนใจทางการเมืองพอสมควร โดยยอมรับว่ารัฐบาลมีความสำคัญและอิทธิพลต่อตน
2. ความสนใจทางการเมืองนั้น ยังไม่ถึงระดับที่จะทำให้นักศึกษาเหล่านั้นเป็นผู้นำของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และส่วนใหญ่ไม่หวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองในอนาคต
3. นิสิตนักศึกษาไทย มีความไม่พอใจกับสถานการณ์บางอย่าง และสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในระบบการเมือง
4. วัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา มีลักษณะของการขัดกันระหว่างบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย และแบบเผด็จการ

ทั้งนี้เนื่องจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทยไม่มีปรัชญาทางการศึกษาที่มากไปกว่าเป็นแหล่งผลิตนักวิชาชีพชั้นสูง และเนื่องจากมหาวิทยาลัยไทยถูกครอบงำด้วยระบบราชการจึงขาดอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ยังมีอิทธิพลต่อทัศนคติของนักศึกษาส่วนใหญ่ที่ไม่สนใจการเมือง

การศึกษาวิจัยของ ทินพันธ์ นาคะตะ เรื่อง The Problems of Democracy in Thailand: A Study of Political Culture and Socialization of College Students โดยศึกษานิสิตนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้ง นักเรียนนายทหารทั้ง ทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ³⁷ พบว่านิสิตนักศึกษามีทัศนคติทางการเมืองแบบเผด็จการและประชาธิปไตยในระดับสูง ซึ่งเท่ากับว่าทัศนคติทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาที่ลักษณะเป็นแบบผสมระหว่างประชาธิปไตยกับเผด็จการ ซึ่ง ทินพันธ์ ให้เหตุผลว่าเพราะผลการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองในสถาบันการศึกษาชั้นสูงของไทยมีส่วนทำให้นักศึกษามีแนวคิดแบบตะวันตก ขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลของทัศนคติแบบจารีตประเพณี ซึ่งมีลักษณะ

³⁷Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students (Bangkok : Praepittaya Ltd., 1975), pp. 251-252.

เผด็จการจากสังคมไทยด้วยเช่นกัน ในแง่ของทัศนคติของประชาธิปไตย พบว่า นิสิตนักศึกษาที่มีความรู้สึกเป็นพลเมืองที่มีความตื่นตัวทางการเมือง (active citizenship) และมีความสามารถในการเป็นพลเมือง (civic competence) ในขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกไม่ไว้วางใจบุคคลอื่นและรวมถึงสิ่งแวดล้อมทางการเมือง เช่นกัน

ส่วน กมล สมวิเชียร³⁸ ได้เสนอบทความที่อธิบายลักษณะเด่น ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทย โดยอาศัยการสังเกตจากประสบการณ์ โดยได้อธิบายว่า เพื่อค้นหาวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย จำเป็นต้องศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ของคนไทยซึ่งมีสามระยะคือ ในระดับครอบครัว ในระดับที่เข้าไปมีความสัมพันธ์ทางสังคม และในระดับเข้ามาเรียนรู้ทางการเมืองทั้งโดยตรงและทางอ้อม ในระดับครอบครัวนั้น สิ่งแวดล้อมในระยะนี้ ได้แก่ พ่อ แม่ และญาติ ความสัมพันธ์ทางสังคมจึงมีลักษณะง่าย ๆ ส่วนศาสนาพุทธซึ่งสอนให้เชื่อในกฎแห่งกรรม ทำให้การรวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มองค์การทำได้ยากยกเว้นการลงแขก ซึ่งเป็นกรรวมกลุ่มชั่วคราว ต่างคนต่างเป็นอิสระ ก่อให้เกิดการยึดถือตัวบุคคล ไม่ยึดถือระเบียบแบบแผน รวมทั้งกฎหมายด้วย ในระดับต่อไป คือ โรงเรียน หมู่บ้าน และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ จะเริ่มเข้ามามีอิทธิพล โดยเฉพาะการเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบราชการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะทางใกล้หรือไกลจากศูนย์กลาง คือ กรุงเทพฯ ผู้เป็นตัวแทนใช้อำนาจทางราชการ ได้แก่ ครู ผู้ใหญ่บ้านกำนัน ตำรวจ เจ้าหน้าที่ อำเภอ ฯลฯ ในระยะสุดท้าย คือ การเรียนรู้ระบบการเมืองทั้งโดยตรงและทางอ้อม ซึ่ง กมล เห็นว่า การเรียนรู้ในระดับนี้ มีลักษณะจำกัดเฉพาะชนส่วนน้อยในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใหญ่ ๆ เท่านั้น ซึ่งได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักศึกษา กระบวนการเรียนรู้ในระยะนี้มีอิทธิพลต่อมวลชนน้อยมาก ถ้าจะมีก็มีแนวโน้มไปในทางอำนาจนิยมมากกว่าอย่างอื่น มากกว่าความเสมอภาคและผลกรรม ซึ่งสิ่งนี้เป็นความจริงที่ปรากฏอยู่ทั่วไป

³⁸ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมทางการเมืองไทย กับการพัฒนาทางการเมือง"

วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 48 - 50.

กมล สมวิเชียร ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของประชากรบางกลุ่ม ไว้ว่า ในค่านิยมของนักศึกษาไทยนั้น ค่านิยม อุปนิสัย ทักษะต่อโลกและต่อสังคมของนิสิต นักศึกษาไม่แตกต่างกันมากนัก เช่นเดียวกับค่านิยมของนักเรียนมัธยมและมวลชนทั่วไป คือ นักศึกษาไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะสนใจการเมือง มีค่านิยมแบบอนุรักษนิยม มีทัศนะทั่วไปคล้ายคนไทยส่วนใหญ่ ผิดกับนักศึกษาในต่างประเทศส่วนมากมักมีค่านิยมแบบเจ้าอุดมคติ ที่เป็นเช่นนี้เพราะความบกพร่องของมหาวิทยาลัยของไทย อันมีลักษณะไทย ๆ คือ ไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อค้นหาสุนทรียภาพอันล้ำลึกอย่างมหาวิทยาลัยในยุโรปและอเมริกา แต่ของเราตั้งหน้าตั้งตาผลิตข้าราชการออกไปรับใช้ระบบราชการ ส่วนเนื้อหาสาระในการสอนก็เน้นหนักในด้านนำความรู้ไปปฏิบัติ ผู้สอนส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัยมีสภาพเป็นข้าราชการซึ่งต้องอยู่ในระเบียบวินัย ถูกขัดเกลาโดยระบบราชการ และถูกจำกัดเสรีภาพทางวิชาการ หรือการจัดหลักสูตรของมหาวิทยาลัย รวมทั้งการเป็นเพื่อนอนกินของผู้สอนด้วย บรรยากาศของการศึกษาในระดับสูงแบบนี้ไม่สามารถก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งแตกต่างไปจากสังคมภายนอกได้

ในปี พ.ศ. 2515 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทย ที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยได้ศึกษาวิจัยประชากร 3 กลุ่ม คือ ประชาชน ครู และพระสงฆ์ ใน 4 ภาค ของประเทศ³⁰

ผลการวิจัยสรุปได้ คือประการแรกสถาบันครอบครัวไทยไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะยังยึดถือระเบียบประเพณีอยู่อย่างเหนียวแน่น มีความอ่อนน้อมถ่อมตนวางใจผู้นำ โครงสร้างทางเศรษฐกิจก็ไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชนมีอาชีพกสิกรรม มีรายได้น้อย นอกจากนั้นคนไทยทั่วไปมีความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองแบบผิวเผิน เพราะการเรียนรู้ทางสังคมทุกระดับและทุกองค์การยังบกพร่องอยู่มาก ประการที่สอง สถาบัน

³⁰คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลงานวิจัยเรื่อง
ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย
(พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515).

การศึกษาของไทยไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะประชาชนบางส่วนไม่สามารถอ่านและเขียนได้ บ้างอ่านออกเขียนได้แต่ลืมไปแล้ว รวมทั้งการศึกษาในโรงเรียนก็ไม่ได้ให้ความอันแท้จริงเกี่ยวกับการปกครองแบบประชาธิปไตยแก่เด็กนักเรียน โดยมีจุดบกพร่องมาจากตัวครูแบบเรียน หลักสูตรวิธีอบรมสั่งสอน ตลอดจนปรัชญาการศึกษาของไทย และพบว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นอุปสรรคขัดขวางการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยเลย

ลิขิต ชีรเวคิน ได้ทำการศึกษาทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการระดับสูงสังกัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อทราบทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมและอนุรักษนิยม โดยใช้อายุ การศึกษา สถานที่ศึกษาและอาชีพของบิดาเป็นตัวแปรอิสระ ผลการวิจัยพบว่าข้าราชการพลเรือนชั้นนามีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมร้อยละ 40.4 ทัศนคติแบบกลางๆ ร้อยละ 38.4 และอนุรักษนิยมร้อยละ 21.2 ผู้ที่มีอายุมากและข้าราชการที่ได้รับการศึกษาสูง มีทัศนคติเสรีนิยมมากกว่าข้าราชการที่ได้รับการศึกษาน้อย ข้าราชการกระทรวงมหาดไทยมีทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมมากกว่าข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการและสำนักนายกรัฐมนตรี⁴⁰

⁴⁰ ดูรายละเอียดใน Likhit Dhiravekin, Political Attitudes of The Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand (Bangkok : Thai Watanapanich, 1974), p. 36.

ฉัตรพล ชันธไชย ได้ศึกษาอุดมการณ์ประชาธิปไตยของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2512 พบว่า ส.ส. ส่วนใหญ่มีความเชื่อและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมเมื่อเปรียบเทียบกันระหว่าง พรรคการเมือง ส.ส. พรรคประชาธิปไตยมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงกว่าพรรคอื่น ๆ โดย ส.ส. พรรค ประชาไทยมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยค่าที่สุด ตัวแปรที่มีส่วนสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับอุดมการณ์ประชาธิปไตย ในเชิงปฏิฐาน ได้แก่ ระยะเวลาที่เคย เป็น ส.ส. รายได้ต่อเดือน ฐานะทางสังคม เศรษฐกิจของบิดา และจำนวนนิตยสารและวารสารที่อ่านส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญในเชิงนิเสธ ได้แก่ อาชีพ เกี่ยวกับกฎหมาย การศึกษาทางการเมือง ประสบการณ์ทางการเมืองจากต่างประเทศ รายได้ทางอื่นนอก จากเงินเดือน ส.ส. อายุ และจำนวนหนังสือพิมพ์รายวันที่อ่าน ⁴¹

⁴¹ ฉัตรพล ชันธไชย, "ทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ (เมษายน 2519), หน้า 52-193.

บุญชาติ พรหมมูล ได้ศึกษาทัศนคติและการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศเมื่อปี พ.ศ. 2518 พบว่า นักเรียนนายเรืออากาศมีทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมมากกว่าทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ระดับความมากน้อยของทัศนคติแบบอำนาจนิยมของนักเรียนนายเรืออากาศมิได้สัมพันธ์กับชั้นปีที่ศึกษา คือ ทั้งนักเรียนชั้นสูงและชั้นต่ำล้วนมีทัศนคติแบบอำนาจนิยมพอ ๆ กัน และผู้ที่มิบิดามารดาที่มีอาชีพรับราชการเป็นทหารก็มีทัศนคติแบบอำนาจนิยมมากกว่าผู้ที่มิบิดามารดาที่มีอาชีพอื่น⁴²

สุรพาสน์ ทัพภมาน ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของกองทัพ จำนวน 1,062 คน ผลการศึกษาพบว่า⁴³

1. นายทหารชั้นนายพัน ของกองทัพทั้งสาม มีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยมค่อนข้างต่ำ แต่เมื่อเปรียบเทียบกันระหว่างกองทัพ นายนาวาของกองทัพเรือมีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยมสูงกว่านายพันของกองทัพบก และนายนาวาของกองทัพอากาศ หรือกล่าวโดยสรุป ก็คือ ทหารเรือมีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยม ทหารบก และทหารอากาศมีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองอนุรักษ์นิยม

2. ทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยม อนุรักษ์นิยม กับอายุ มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ นายพันที่มีอายุน้อยที่ทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยมมากกว่าอนุรักษ์นิยม

⁴² บุญชาติ พรหมมูล, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศไทย" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520).

⁴³ สุรพาสน์ ทัพภมาน, "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารชั้นนายพันของกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

3. ทศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยม อนุรักษนิยม มีความสัมพันธ์กับการศึกษา นายพันที่ได้รับ การศึกษาสูง มีทศนคติการเมืองเสรีนิยมมากกว่าอนุรักษนิยม และจะมีทศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยม มากขึ้น เมื่อได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ

4. ทศนคติเกี่ยวกับการเมืองอนุรักษนิยม เสรีนิยม มีความสัมพันธ์กับอาชีพของบิดา นายพันที่มี บิดาเป็นข้าราชการทหาร และข้าราชการพลเรือน มีทศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยมน้อยกว่านายพันที่มี บิดามีอาชีพอย่างอื่น

5. ทศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยม อนุรักษนิยม มีความสัมพันธ์กับภูมิลำเนาเดิม นายพันที่ ภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีทศนคติเกี่ยวกับการเมืองเสรีนิยมมากกว่านายพันที่ไม่มีภูมิลำเนาอยู่ ในกรุงเทพมหานคร

วีระชัย คงนุกูล ศึกษาเรื่องบุคลิกภาพทางการเมืองของข้าราชการไทย ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาข้าราชการระดับเขตที่ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ระดับ 1 ถึงระดับ 5 จำนวน ทั้งหมด 3,390 คน ผลการวิจัยพบว่า⁴⁴

1. ข้าราชการกรุงเทพมหานคร มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมโดยเฉพาะในระดับ ปานกลาง
2. ข้าราชการกรุงเทพมหานคร ที่มีเพศแตกต่างกันมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยม แตกต่างกัน โดยข้าราชการหญิงมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมสูงกว่าข้าราชการชาย

⁴⁴วีระชัย คงนุกูล, "บุคลิกภาพทางการเมืองของข้าราชการไทยศึกษาเฉพาะกรณี ข้าราชการกรุงเทพมหานคร" (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2528).

3. ข้าราชการกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุแตกต่างกัน มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมแตกต่างกัน โดยข้าราชการที่มีอายุตัวสูงกว่า (41 ปีขึ้นไป) มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมสูงกว่าข้าราชการที่มีอายุตัวต่ำกว่า (40 ปีลงมา)
4. ข้าราชการกรุงเทพมหานคร ที่มีอายุราชการแตกต่างกัน มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมสูงกว่าข้าราชการที่มีอายุต่ำกว่า
5. ข้าราชการกรุงเทพมหานคร ที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมแตกต่างกัน โดยข้าราชการที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า (ต่ำกว่าปริญญาตรีลงมา) มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมสูงกว่าข้าราชการที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า (สูงกว่าปริญญาตรี)
6. ข้าราชการกรุงเทพมหานคร ที่บิคามืออาชีพแตกต่างกัน (รับราชการ/ไม่รับราชการ) มีบุคลิกภาพทางการเมืองอำนาจนิยมไม่แตกต่างกัน

พ.อ.ประสาธต์ เบ็ญจรงค์ ทิศนคติทางการเมืองของนายทหารต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย พบว่า นายทหารพันเอกของกองทัพบก โดยเฉลี่ยส่วนใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองแบบกลาง ๆ ระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยม แต่ก็มีแนวโน้มค่อนข้างไปทางด้านทัศนคติแบบประชาธิปไตย และพบว่า ผู้ที่มีระยะเวลาในการรับราชการยิ่งนานยิ่งจะทำให้มีทัศนคติโน้มเอียงไปทางด้านอำนาจนิยมมากขึ้น ขณะเดียวกันผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีทัศนคติแบบประชาธิปไตยมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า สำหรับความแตกต่างของภูมิหลังอื่น ๆ ไม่มีผลต่อความแตกต่างของทัศนคติกับการเมืองของนายทหารพันเอกกลุ่มนี้⁴⁵

⁴⁵ ประสาธต์ เบ็ญจรงค์, พ.อ. "ทัศนคติทางการเมืองของนายทหารต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ของไทย ศึกษาเฉพาะกรณีนายทหารระดับพันเอกของกองทัพบก ที่เข้ารับการศึกษานิติศาสตร์ในวิทยาลัยอรรถกถาบก หลักสูตรชุดที่ 28 ประจำปีการศึกษา 2526" (สารนิพนธ์ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการปกครองคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529).

อนุสรณ์ ลิมมณี ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการกระจายทรัพยากรในระบบการเมือง พบว่าทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองของผู้แทนราษฎรร้อยละ 25 มีทัศนคติแบบอนุรักษนิยม เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ในเชิงสถิติระหว่างตัวแปรนำทั้งหลายกับทัศนคติ ปรากฏว่านโยบายของพรรคการเมืองที่ผู้แทนราษฎรสังกัด และอายุของผู้แทนราษฎร มีความสัมพันธ์กับทัศนคติสูงมาก ตัวแปรอื่น เช่น การศึกษา อาชีพ และ ประสบการณ์ในการเป็นผู้แทนราษฎร มีความสัมพันธ์กับทัศนคติน้อย และไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ⁴⁶

โยธิน มีจันทร์ ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกวุฒิสภาต่อระบอบประชาธิปไตยในแง่ความเป็นเสรีนิยมหรืออนุรักษนิยมอีกเช่นเดียวกัน แต่เป็นการศึกษาชั้นขั้นนำทางการเมือง ประเภทสมาชิกวุฒิสภาของไทย ใน พ.ศ. 2524 ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 พบว่า วุฒิสมาชิกโดยเฉลี่ยแล้วมีทัศนคติทางการเมืองแบบกลาง ๆ ค่อนไปทางอนุรักษนิยม และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรนำต่าง ๆ กับทัศนคติทางการเมืองแล้วพบว่า ระดับอายุ อาชีพ ระดับการศึกษาและระดับประสบการณ์ทางการเมือง พิจารณาจากจำนวนครั้งที่ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภา ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแต่อย่างใด จึงสรุปได้ว่า ภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของสมาชิกวุฒิสภา ไม่มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกวุฒิสภา⁴⁷

⁴⁶ อนุสรณ์ ลิมมณี, "ทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการกระจายทรัพยากรในระบบการเมือง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519).

⁴⁷ โยธิน มีจันทร์, "ทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกวุฒิสภาต่อระบอบประชาธิปไตยของไทย" (สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525).

ร.ต.ต.อมร ราชณรงค์ ได้ศึกษาค่านิยมทางสังคมและทัศนคติทางการเมืองของสมาชิก
รัฐสภาไทย (พ.ศ.2522) พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองแบบกลาง ๆ ระหว่างเสรี
นิยมและอนุรักษนิยม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีแนวโน้มทางทัศนคติแบบเสรีนิยมสูงกว่าสมาชิกวุฒิสภา
ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังกับทัศนคติของสมาชิกรัฐสภาพบว่า สมาชิกรัฐสภาที่มีความแตกต่างกัน ในเรื่อง
อายุ การศึกษา ภูมิลำเนา การสังกัดกลุ่มการเมือง จะมีความแตกต่างกันในด้านทัศนคติทางการเมือง โดย
สมาชิกที่มีอายุน้อย การศึกษาระดับสูง จะมีแนวโน้มที่มีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมมากกว่าสมาชิก
รัฐสภาที่มีภูมิหลังด้านอายุสูง การศึกษาค่ำ⁴⁸

ในปี พ.ศ. 2525 บุญฤทธิ์ แสนพาน⁴⁹ ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของผู้นำสหภาพแรงงาน
ไทยในแง่ความเป็นประชาธิปไตย (เสรีนิยม) หรืออนุรักษนิยม พบว่า ผู้นำสหภาพแรงงานโดยเฉลี่ยแล้ว
มีทัศนคติแบบกลาง ๆ คือ กึ่งอำนาจนิยม กึ่งประชาธิปไตย และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัว
แปรต่าง ๆ กับทัศนคติทางการเมืองพบว่า ระดับการศึกษา รายได้ ประเภทของการใช้แรงงาน และ
ประเภทของตำแหน่งในสหภาพแรงงานก็มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง โดยที่ผู้นำสหภาพแรงงานที่มี
ระดับการศึกษาค่ำมีแนวโน้มว่าจะมีทัศนคติแบบอนุรักษนิยมมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาสูง ผู้นำสหภาพแรงงานที่มีราย
ได้น่ามีแนวโน้มว่าจะมีทัศนคติแบบอนุรักษนิยมมากกว่าผู้ที่มียาได้สูง ผู้นำสหภาพแรงงานที่มีรายได้น่ามีแนวโน้ม
ว่าจะมีทัศนคติแบบประชาธิปไตย (เสรีนิยม) มากกว่าผู้ที่มียาได้ต่ำลงมา ส่วนตัวแปรนำอื่น ๆ
เช่น เพศ อายุ ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมือง

⁴⁸อมร ราชณรงค์, ร.ต.ต. "ค่านิยมทางสังคมและทัศนคติทางการเมืองของสมาชิกรัฐสภาไทย
(พ.ศ.2522)" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

⁴⁹บุญฤทธิ์ แสนพาน, "ทัศนคติทางการเมืองของผู้นำสหภาพแรงงานไทย,"
(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525).

มนูญ รูปขจร ศึกษาลักษณะทางสังคมของสมาชิกรัฐสภากับอุดมการณ์ประชาธิปไตย พบว่า สมาชิกรัฐสภาส่วนใหญ่ร้อยละ 58.5 มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยปานกลาง ร้อยละ 40.6 มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูง และร้อยละ 0.9 มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยต่ำ เมื่อแยกพิจารณาพบว่า วุฒิสมาชิกส่วนใหญ่ ร้อยละ 88.7 มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยปานกลาง ร้อยละ 7.1 มีอุดมการณ์ประชาธิปไตย พบว่า ประเภทของสมาชิกรัฐสภา อาชีพ อายุ และการเป็นสมาชิก กลุ่มทางสังคมมีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ประชาธิปไตย กล่าวคือ ส่วนใหญ่มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงกว่าวุฒิสมาชิก สมาชิกรัฐสภาที่เคยหรือมีอาชีพเป็นนักธุรกิจส่วนใหญ่จะมีอุดมการณ์สูงกว่าผู้ที่เคยหรือมีอาชีพรับราชการ และตำรวจ สมาชิกรัฐสภาที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมมากกว่า มีแนวโน้มจะมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงกว่า ผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มน้อยกลุ่มหรือไม่เป็นสมาชิกกลุ่มใดเลย สมาชิกรัฐสภาที่มีอายุน้อยมีแนวโน้มว่าจะมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยสูงกว่าสมาชิกรัฐสภาที่มีอายุมาก ส่วนการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ประชาธิปไตย⁵⁰

ร.ต.อ. เรืองศักดิ์ จริตเอก ได้ศึกษาความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตรที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล พบว่า ข้าราชการตำรวจสัญญาบัตรส่วนใหญ่มีระดับความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระดับสูงและไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างเพศ ตำแหน่ง ฐานะทางเศรษฐกิจ และลักษณะที่ปฏิบัติงานแตกต่างกันกับระดับความรู้ความเข้าใจทางการเมือง นอกจากนี้ยังพบว่า ข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตรส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยในระดับปานกลางค่อนข้างสูง แต่ไม่มีความความสัมพันธ์กันระหว่างระดับการศึกษา ตำแหน่ง เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจระดับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ถ้าเป็นข้าราชการตำรวจโดยทั่วไปผลการวิจัยพบว่า อายุ อายุราชการ ระดับการศึกษา และสาขาวิชาของ

⁵⁰ มนูญ รูปขจร, "ลักษณะทางสังคมของสมาชิกรัฐสภากับอุดมการณ์ประชาธิปไตย"

(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526).

การศึกษา จะมีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจทางการเมือง และอายุ อายุราชการ สาขาวิชาที่ศึกษาจะมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย⁵¹

ร.ต.ท.พฤกษ์พงษ์ ประยูรศิริ ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดทางการเมืองของนายทหารระดับสูงของกองทัพไทย ที่ศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 30 - 33 ผลการวิจัยพบว่า⁵²

1. ความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองของนายทหารก่อนและหลังที่เข้ารับการศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ในด้านความเสมอภาค ความมีเหตุผล อำนาจนิยม หรือการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งอุดมการณ์ทางการเมืองในฐานะผู้พิทักษ์นักไกล่เกลี่ยความมั่นคงของชาติจะมีทิศทางไปในทิศทางเดียวกัน ไม่มีผลหรือมีผลน้อยมากต่อความคิดและอุดมการณ์ของผู้พิทักษ์ นักไกล่เกลี่ยความมั่นคงของชาติเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด

⁵¹ เรืองศักดิ์ จริตเอก, ร.ต.อ., "ความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตรที่ปฏิบัติหน้าที่ในกองบังคับการตำรวจสันติบาล" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528).

⁵² พฤกษ์พงษ์ ประยูรศิริ, ร.ต.ท., "ความคิดทางการเมืองของนายทหารระดับสูงของกองทัพไทยที่ศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 30-33" (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง บัณฑิตมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535).

2. ความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง พบว่า นายทหารระดับสูงของกองทัพไทยที่ศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรส่วนใหญ่มีความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองเป็น แบบอนุรักษนิยม ทั้งทางด้านความไม่เสมอภาคทางสังคม ความไม่นิยมการใช้ เหตุผล ชอบอำนาจนิยม และไม่นิยมการเปลี่ยนแปลง

3. อุดมการณ์ทางการเมืองแบบผู้พิทักษ์ นักไกล่เกลี่ย พบว่า นายทหารที่เข้ารับการศึกษา ก่อนและ หลังรับการศึกษาในหลักสูตรของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรส่วนใหญ่มีทัศนคติเห็นว่า บทบาทของทหาร ควรอยู่ในฐานะนักไกล่เกลี่ย เพราะนายทหารระดับสูงมีวัตถุประสงค์ของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองที่อาจลุกลามกลายเป็นสภาวะอนาธิปไตย และที่สำคัญจำเป็นต้องมีนโยบายรักษาโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม แบบดั้งเดิมไว้ และควบคุมดูแลการดำเนินงานของฝ่ายพลเรือนให้อยู่ภายใต้กรอบของผู้บริหาร เพื่อแก้ไขปัญหาของชาติและสร้างความเห็นพ้อง คือ ความสามัคคี และความมั่นคงในชาติ

4. ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมกับความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม และอุดมการณ์ทางการเมืองแบบนักไกล่เกลี่ยของนายทหารระดับสูง ของกองทัพไทยก่อนและหลังที่เข้าศึกษา ในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรไม่มีความสัมพันธ์กัน

จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าวข้างต้นที่ผ่านมา เป็นผลงานการวิจัยที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจทางการเมือง บุคลิกภาพทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองในกลุ่มประชากรต่างๆ เช่น นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการไทย (กทม.) ข้าราชการระดับสูงของกระทรวง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสมาชิก นักเรียนนายเรืออากาศ นายทหารชั้นนายพันของ 3 เหล่าทัพ นายทหารระดับสูง (วปอ.) ซึ่งทำให้ทราบถึงการแสดงออกทางพฤติกรรม ความคิดทางการเมืองว่าเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงหรือแนวโน้ม เอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรในทางการเมือง มีปัจจัยพื้นฐานทางสังคมอย่างไรบ้าง

เป็นตัวกำหนดและมีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาทัศนคติทางการเมืองของข้าราชการกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักนายกรัฐมนตรี ของ ลิขิต ชีวเวคิน พบว่าข้าราชการพลเรือนชั้นนำมีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยม และผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงมีทัศนคติเสรีนิยมมากกว่าข้าราชการที่ได้รับการศึกษาน้อย แต่สิ่งที่น่าสนใจมากก็คือข้าราชการกระทรวงมหาดไทยมีทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมมากกว่าข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัยของ ร.ต.ท.พฤทธิพงษ์ ประสูริศรี ที่ศึกษาความคิดเห็นทางการเมืองของนายทหารระดับสูงของกองทัพไทย ที่ศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 30-33 พบว่าส่วนใหญ่มีความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม ทั้งทางด้านความไม่เสมอภาคทางสังคม ความไม่นิยมการใช้เหตุผล ชอบอำนาจนิยม และไม่นิยมการเปลี่ยนแปลง ส่วนงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งของ วีระชัย คงนุกูล ที่ศึกษาบุคลิกภาพทางการเมืองของข้าราชการไทย ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการกรุงเทพมหานคร มีสิ่งที่น่าสนใจพบว่า ข้าราชการกรุงเทพมหานครที่มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมสูงโดยเฉพาะในระดับกลาง ยังมีอายุตัวและอายุราชการสูงซึ่งมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมสูงกว่าผู้ที่มีอายุตัวและอายุราชการต่ำ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือข้าราชการหญิงที่มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมสูงกว่าข้าราชการชาย ส่วน กมล สมวิเชียร ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาไทยว่า ไม่ค่อยจะสนใจการเมือง และมีค่านิยมแบบอนุรักษนิยม ทั้งนี้เพราะว่าความบกพร่องของสถาบันการศึกษาของไทย กล่าวคือมหาวิทยาลัยของไทยมุ่งผลิตนักศึกษาที่จบออกมาเป็นข้าราชการและออกไปรับใช้ระบบราชการ เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับคณะรัฐศาสตรมหาวิทาลัยธรรมศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทย ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ผลการวิจัยปรากฏว่าสถาบันครอบครัวไทยไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะยังยึดถือระเบียบประเพณีอย่างเหนียวแน่นมีความอ่อนน้อมวางใจในผู้นำ และสถาบันการศึกษาของไทยไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะประชาชนขาดความรู้ไม่สามารถอ่านและเขียนได้โดยมีจุดบกพร่องมาจากครู แบบเรียน หลักสูตร วิธีการอบรมสั่งสอน

ผลของการวิจัย ดังกล่าวแสดงว่า ประชากร แต่ละกลุ่มในสังคมไทยมีความรู้ความเข้าใจ
 ทางการเมืองในระดับหนึ่ง ซึ่งแสดงออกทางพฤติกรรมที่ต่างกัน มีทัศนคติทางการเมืองที่ต่างกัน
 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละท้องถิ่น ที่ยึดถือและปฏิบัติ สืบต่อกันมาในแต่ละ
 สังคมจึงส่งผลให้บุคลิกภาพทางการเมืองของบุคคลในสังคมแตกต่างกัน ฉะนั้นงานวิจัยในครั้งนี้จะเป็น
 ประชากรอีกกลุ่มหนึ่งที่จะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย จะเป็นการเสริมและสนับสนุน
 งานวิจัยที่ผ่านมา โดยมุ่งศึกษาถึงแนวความคิดทางการเมืองของกลุ่มข้าราชการฝ่ายปกครองโดยเฉพาะ
 ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ และผู้ที่กำลังจะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอว่ามีแนวความคิด
 ทางการเมืองอย่างไร นำมาเปรียบเทียบกันในแต่ละด้าน และในภาพรวม ซึ่งจะเป็น
 ประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาการเมืองการปกครองของไทย